REVISTA CULTULUI MOZAIC

Nr. 370

Anul XXII • SIVAN 5736 • 12 pagini, 1 leu

15 IUNIE 1976

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : BUCUREȘTI, STR. SF. VINERI 9 — TELEFON 15.50.90

La Brașov a fost inaugurat

AL 11-lea RESTAURANT RITUAL AL OBȘTEI EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA

Duminică 6 iunie a.c. (Isru Hag Hașavuot), *în prezența Eminenței Sale d. Șef rabin și a d-nei dr. Rosen, precum și a altor conducători ai F.C.E. (M) a avut loc la Brașov festivitatea inaugurării restaurantului ritual, al 11-lea al obștei evreiești din România. Celelalte cantine-restaurant funcționează în cadrul comunităților din orașele : București, Iași, Dorohoi, Botoșani, Bacău, Galați, Cluj-Napoca, Arad, Oradea și Timișoara. În afară de acestea, în sezonul de vară, funcționează cîte un restaurant ritual în stațiunile Eforie-Nord și Borsec.*

Restaurantul din Brașov a fost realizat într-un timp record, de numai 3 luni, la nivel corespunzător acestui frumos oraș pe drept cuvînt denumit „Perla Carpaților" și a exigențelor înalte ale enoriașilor comunității respective. În fapt el a început să funcționeze în ajun de Pesah, președintele comunității, d. ing. Sami Leibovici, ajutat de întregul comitet, împlinind astfel îndemnul stăruitor al Eminenței Sale, care a ținut ca enoriașii din localitate să prăznuiască aici serile de Seder. Nu a fost deloc ușor să se realizeze acest lucru, dar de aceea bucuria reușitei este cu atît mai mare.

De fapt, obștea din Brașov a sărbătorit duminică nu unul ci trei evenimente : inaugurarea oficială a restaurantului ; împlinirea a 75 de ani de la construirea templului — unul din cele mai impunătoare și mai interesante lăcașe ale cultului mozaic din țară — și 150 de ani de la înființarea comunității. Nu întîmplător sărbătorirea acestor trei evenimente, disparate în timp, dar legate prin logica istoriei obștei a avut loc în prima zi după Șavuot, sărbătoarea primirii Torei. Căci istoria acestei sfinte comunități, asemeni tuturor obștiilor noastre, decurge sub semnul învățăturii sfinte, a Legii sinaitice. Iar această primă zi de după sărbătoare nu este chiar una obișnuită, ea poartă un nume ce o caracterizează : *Isru Hag*, literal *Mențineți sărbătoarea*, n-o lăsați să ne părăsească de tot... Și ce prelungire mai bună a bucuriei zilelor de Șavuot, decît această întreită aniversare ? Și ce bucurie mai curată pentru enoriași, decît a avea ca oaspete pe conducătorul nostru spiritual și distinsa d-sale soție ?

În această vizită, Eminența Sa a fost însoțit de d-nii : *Emil Sechter*, secretar general al F.C.E. (M) ; *Victor Rusu*, primredactor al „Revistei cultului mozaic" și *Sami Edelștein*, președintele secției de asistență a F.C.E. (M).

La sosire, au fost întîmpinați cu tradiționala urare de *Baruhim Habaim* de către d. ing. *Sami Leibovici*, președintele Comunității și ceilalți membri ai comitetului, precum și de enoriași de vază. Se vizitează restaurantul, sala de mese, bucătăria, grupul sanitar, serviciul de pregătire rituală a cărnii. Eminența Sa aduce elogii conducerii pentru priceperea și gustul ales de care a dat dovadă la executarea lucrărilor. Acesta este, fără îndoială, unul din cele mai reușite restaurante ale noastre, apreciază d. Șef rabin, exprimîndu-și convingerea că și calitatea mesei și serviciului vor fi la acest nivel. Eminența Sa se întreține cu d. *Azriel Stein*, *mașghiahul* restaurantului, subliniind răspunderea ce-i revine sub raportul supravegherii rituale.

La ora 18, aproape toți enoriașii erau prezenți la templu, la întreita sărbătorire. La intrarea în sfîntul lăcaș a Eminenței Sale, a d-nei dr. Rosen și a persoanelor ce-i însoțesc, corul Talmud Torei intonează imnul religios *„Baruhim Habaim*, Bine ați venit, în numele lui Dumnezeu".

Adunarea a fost deschisă de d. ing. *Sami Leibovici*, care a spus, între altele.

„Îmbrăcăm azi în haine de sărbătoare, trei momente ale vieții noastre comunitare care, deși distanțate mult în timp, se întregesc prin semnificațiile adînci pe care le au : împlinirea în acest an a 150 de ani de la constituirea comunității evreilor din Brașov ; jubileul construirii acestui templu, în 1901, și inaugurarea oficială a restaurantului ritual.

Rezultat al procesului istoric multisecular de alcătuire pe aceste meleaguri a unei importante obști evreiești, avem ca și strămoșii noștri în trecut — azi, mai mult ca oricînd — sentimentul unei legături frățești cu poporul român, în mijlocul și în respectul căruia au fost clădite, au ființat și ființează instituțiile noastre specifice de tradiție, cultură și asistență socială.

Conferindu-le valoare simbolică, construirea — acum 75 de ani — a templului, ca și amenajarea în prezent a restaurantului ritual, sînt dovezi ale continuității obștii evreiești la Brașov. În plus, acest nou lăcaș reprezintă un element semnificativ pentru viața noastră spirituală, pentru libertatea de manifestare a conștiinței noastre, garantată constituțional și sprijinită faptic, căci fără de sprijinul statului n-ar fi fost de conceput posibilitatea construirii — mai ales în timpul record de trei luni — a restaurantului nostru, al 11-lea de acest fel din țara noastră".

După ce a făcut o succintă, dar documentată trecere în revistă a momentelor de seamă din istoria comunității, vorbi-

(Continuare în pag. V-a)

RESTAURANTUL DE LA BRAȘOV AL 11-LEA RESTAURANT RITUAL AL OBȘTEI NOASTRE

EMINENȚA SA d. ȘEF RABIN dr. MOSES ROSEN A PRIMIT PE d. JONATHAN BINGHAM, DEPUTAT DIN S. U. A.

În ziua de 28 mai a.c. Eminența Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen*, președintele Federației Comunităților Evreiești (M) din R. S. România, a primit pe d-na și d. *Jonathan Bingham*, deputat democrat, președintele subcomitetului pentru comerț din Camera Reprezentanților a Congresului S.U.A., însoțit de *Roger Majack*, consilier personal. Au fost de față d. *Harry Barnes* jr., ambasadorul S.U.A. la București și d. *Conell James*, prim-secretar de ambasadă.

Într-o îndelungată convorbire au fost abordate aspecte ale vieții comunităților evreiești din R.S. România. D. Șef rabin a expus multiplele aspecte ale activității pe plan religios, cultural și social ale acestor comunități și a relevat sprijinul larg de care se bucură din partea conducerii de stat. Oaspeții au fost profund impresionați și și-au exprimat satisfacția să constate libertatea religioasă desăvîrșită și egalitatea de drepturi de care se bucură populația evreiască din R. S. România. Totodată, s-a relevat spiritul de larg umanism cu care se rezolvă problemele specifice ale acestei populații.

Întîlnirea a avut loc într-o atmosferă deosebit de cordială.

Amintiri despre Emil Dorian

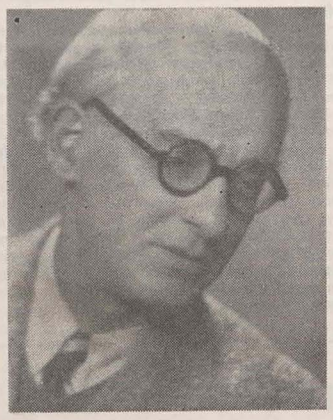

Ne-am cunoscut acum o jumătate de secol și mai bine. Din capul locului am fost impresionat de modestia, de sfiicuinea sa. Se exprima admirativ despre alții — foarte șovăitor despre dinsul. Nu era sigur de valoarea realizărilor sale literare ? N-aș putea face o asemenea afirmație. Mai curînd era temperamental un vrăjmaș al reclamei, al publicității exagerate. Avea, Emil Dorian, decența artistului.

Stam ceasuri întregi în discuții despre Heine, *pe care îl admira în chip deosebit (a și tradus din opera marelui liric* Cartea Cîntecelor) *cunoștea întreaga producție literară a lui* Șalom Alechem, *ca și literatura poporană evreiască. Tînăr fiind, (la 29 de ani) a tipărit un fel de antologie intitulată* Umorul evreiesc *în editura* Ancora, *a eminentului animator și prieten al altor scriitori :* S. Benvenisti.

Blîndețea și capacitatea sa de comprehensiune a semenilor, și aceste virtuți îi împodobeau personalitatea, nu-l împiedicau să ironizeze anumite zgomotoase, pe cît de inutile curente, să le zicem literare.

Aveam pe atunci, în manuscris, niște studii despre diferite atitudini ale impostorilor.

Țin minte că a fost în totul de acord cu mine cînd susțineam punctul de vedere al lui Aderca, acest mult talentat artist care nu credea în viabilitatea „modelor".

Îi spuneam : Orice modă se demodează.

Emil Dorian credea, ca și mine, că literatura care vrea să se situeze în afară de timp și spațiu este, de fapt, o impostură

— Desigur, și cei care o practică adăoga el, n-au talent. Să nu mi se dea exemplul lui Urmuz. El s-a jucat și avea

I. PELTZ

(Continuare în pag. II-a)

ALTE SERI DE MOTZEI ȘABAT...

Într-un număr anterior al revistei noastre (363), tot în acest colț de pagină, am relatat despre serile de Motzei Șabat *pe care F.C.E. M. (Secția de învățămînt și cultură mozaică) le organizează pentru cursanții de Talmud Tora. Ținute la un înalt nivel spiritual, ele prilejuiesc de fiecare dată studierea unui episod sau a unei figuri proeminente biblice sau istorice, aprofundarea unui principiu sau a unei învățături iudaice etc. Prezentarea vie, sub forma unei discuții, uneori în contradictoriu, face mai pregnant subiectul. Programul artistic, cu gust și grijă pregătit, ce urmează expunerii, contribuie la reușita acestor seri devenite tradiționale.*

Care a fost conținutul ultimelor seri de Motzei Șabat ?

Seara de 29 mai a.c. a fost consacrată lui Iohanan Ben Zakai, *unul din cei mai de seamă corifei ai iudaismului, care a trăit în primul secol al erei actuale. Îndreptînd asupra acestei remarcabile personalități istorice luminile discuției, uneori în contradictoriu, Eminența Sa d. Șef rabin dr.* Moses Rosen *și d.* Victor Rusu *au prezentat viața și opera lui Iohanan Ben Zakai, cel ce într-unul din cele mai tragice momente din istoria iudaismului — cînd templul de la Ierusalim era dat pradă flăcărilor de către legiunile lui Titus — a știut să găsească drumul salvării, pentru cei din generația sa și de după el : Iavne, învățătura sfîntă. Materialul istoric prezentat, ideile emise în cadrul discuției, au oferit substanță de reflecție auditorului.*

Următoarea seară de Motzei Șabat, *din 12 iunie a.c. a fost consacrată unei idei-principiu de seamă în iudaism :* „Al tistakel bekankan... *Să nu prețuiești vasul, ci conținutul său". Pornind de la acest aforism talmudic, Eminența Sa d. Șef rabin dr.* Moses Rosen *și d.* Victor Rusu *au abordat, în cadrul discuției ce au purtat-o, problema raportului dintre conținut și formă în iudaism. Și acest subiect a fost urmărit cu viu interes și cu folos de către cursanți.*

Formația muzicală „Menora" și cursanții dăruiți cu talent vocal, de interpretare muzical-instrumentală sau de recitare, au susținut un reușit program artistic. Printre aceștia se cuvin amintiți : solistele Liane Birnberg, Iolanda Labiș, Dana Marcu, Caty Gherșom, actorii Carol Marcovici și Michaela Kreutzer, pianiștii Anatol Dub și Radu Iancovici.

Amintiri despre Emil Dorian

(Urmare din pag. I-a)

dreptate Călinescu, marele critic și romancier, cînd spunea că, de fapt Urmuz glumea. (Ceea ce scria nu erau decît „glume inteligente").

Emil Dorian a fost un sentimental. Cartea pentru Lelioară *o dovedește din plin.*

Aflîndu-ne într-o zi acasă la poetul Iacob Groper, *l-am găsit pe acest stihuitor de limbă idiș citind poeziile lui* Emil Dorian. *Intenționa chiar să traducă în limba lui Pereț cîteva strofe închinate* Lelioarei. *Nu știu dacă și-a împlinit dorința.*

A fost Emil Dorian *un pacifist convins, aș zice un pacifist îndîrjit.*

Atît în De vorbă cu bălanul meu, *apărută în editura* Cultura Națională *(1925) cît și în romanul* Vagabonzii *a combătut cu o pană inspirată ororile măcelurilor.*

Acest poet s-a dovedit și un prozator autentic, un romancier autentic: romanul său Profeți și paiațe *e o carte care a înfruntat anii. Descrierea mediului evreiesc dintr-un orășel obscur, terorizat de tot felul de zvonuri alarmiste (oamenii se temeau de un pogrom) e făcută cu bogate mijloace de expresie, deși cu destulă sobrietate.*

L-am întrebat o dată ce părere are despre acest roman al său

— *E tot ce am scris mai* convins, *mi-a răspuns, Emil Dorian*

Într-adevăr, cartea e de o rară autenticitate. Personajul ei principal, Avram Gut, trăiește; nu e în prezentarea lui nimic artificial, nimic „lucrat".

M-a întrebat odată Enric Furtună dacă Emil Dorian nu semna și cu pseudonimul doctor Otorin.

— *Da, semnează și cu acest pseudonim, lesne de a fi... demascat. (Emil Dorian era medic oto-rino-laringolog). I-am spus apoi lui Enric Furtună că prietenul nostru avea și alte pseudonime:* Castor, Polux, dr. Trefneac, dr. Urzică, dr. Knock, dr. Mihai Prunck.

A colaborat la multe ziare și reviste — unele prestigioase cum ar fi Noua revistă română, *condusă de profesorul și filozoful Constantin Rădulescu-Motru,* Sburătorul, Gîndirea, Omul liber, Puntea de fildeș, Adam, Adevărul literar și artistic *și la altele de care nu-mi amintesc.*

În convorbirile noastre, în desele noastre convorbiri, nu l-am auzit niciodată exprimîndu-se defavorabil despre colegi.

Aflîndu-se consecvent pe o poziție net progresistă, dușman necruțător al fascismului, militînd pentru o lume dreaptă, lecuită de ucigașele fanatisme rasiste, Emil Dorian s-a dovedit un artist-cetățean, așa cum l-a visat Dobrogeanu-Gherea.

Aveam mulți prieteni, care îi prețuiau caracterul și darurile sale de scriitor. Am pomenit mai sus de colaborările sale la diferite publicații. Trebuie să arăt aici că printre cei care l-au prețuit, ca poet și ca un minunat exemplar de omenie, a fost și zbuciumatul om de condei și de inimă A. L. Zissu, atît de zgîrcit cu elogiile. (Își alegea prietenii).

Evocîndu-l, astăzi, la douăzeci de ani de la trecerea sa în lumea umbrelor, nu pot omite munca pe care a făcut-o la Comunitatea Evreilor din București, în calitate de secretar general.

În pofida condiției sale fizice (îl chinuia o boală de ficat rebelă la diverse tratamente) lucra zi de zi, străduindu-se să fie de folos tuturor care băteau la ușa lui, la ușa inimii lui.

— Nu ți se pare că desfășori o activitate prea obositoare? l-am întrebat într-o zi, pe cînd ne plimbam pe una din străzile cartierului Dudești-Văcărești, pe care îl îndrăgea enorm.

— O activitate prea obositoare, mi-a răspuns el, zîmbind, cînd o faci cu tragere de inimă, e chiar tonică.

— Totuși, am stăruit privindu-i obrazul palid.

— Nu, nu, e așa cum îți spun: o asemenea activitate nu mă obosește. Dimpotrivă.

Adevărul era că, totuși, o asemenea muncă îl obosea. Țin minte că (asta se întîmpla rar, foarte rar) mi se plîngea:

— Cînd am dureri, trebuie să stau într-o cameră întunecoasă. Închipuiește-ți, întunericul îmi face bine, mă liniștește.

Unii spuneau, văzîndu-i zîmbetul care-i însoțea cuvintele, că era un pesimist. Nu-i adevărat.

Era un psiholog fin, care pentru unele moravuri și năravuri ale contemporanilor săi afișa o ironie tolerantă. Dar pesimist?

Cum putea fi pesimist un luptător pentru dreptate și adevăr? Și-a înfrînt suferința fizică, luptînd cu ea și izbutind să-și facă — așa cum socotea el de cuviință — datoria.

Scriitorul, dublat de publicistul cu condeiul sprinten, a desfășurat o intensă activitate în slujba maselor, a nobilelor aspirații de dreptate socială.

A lăsat posterității imaginea poetului sfios, a creatorului de frumuseți perene, a artistului-artist care a fost și om.

I. PELTZ

Paul B. Marian septuagenar

Scriitorul Paul B. Marian, vechi colaborator al revistei noastre, a împlinit 70 de ani.

Născut în București, a fost atras de timpuriu spre literatură, colaborînd încă de pe băncile liceului la diverse reviste din provincie. Debutul literar s-a produs la Bilete de papagal *unde a colaborat între 1928—1930. A intrat de tînăr în gazetărie, lucrînd la redacțiile ziarelor* Ultima Oră, Tempo, A.B.C., Rampa, Argus; *în paralel a colaborat la revistele* Stînga, Cuvîntul liber, Șantier, Reporter, Societatea de mîine, Azi *ș. a.*

După 23 August 1944 a lucrat în redacțiile ziarelor Argus, Adevărul, Națiunea *și la agenția de presă* Agerpres, *colaborînd și la revistele literare.*

A publicat cîteva cărți pentru copii și tineret.

Dedicîndu-se în mare măsură operei de tălmăcire, Paul B. Marian a publicat în decursul celor peste 50 ani de activitate literară 75 de romane din literatura străină — clasică și contemporană — și 26 piese de teatru, multe reprezentate pe scenele teatrelor noastre, la radio și T.V.

În paginile revistei noastre, Paul B. Marian a publicat articole, reportaje, interviuri cu personalități de seamă din străinătate ,traduceri, urmărind să dezvăluie oroarea nazistă, politica sa criminală de „soluționare definitivă a problemei evreiești"; alte articole au evocat lupta eroică dusă de evrei împotriva călăilor hitleriști, în condițiile vitrege ale lagărelor de exterminare sau ale ghetourilor.

Din Jurnalul lui Emil Dorian

Printre postumele rămase de la Emil Dorian se află și un caiet în care timp de un an — 1941, teribilul an 1941! — poetul a notat febril gîndurile, trăirile, speranțele și căderile sale. Jurnalul capătă astfel semnificații mai largi, căci prin el luăm cunoștință de vibrația unui suflet ales, confruntat cu o realitate din cele mai brutale.

16 februarie 1941

Cincizeci de ani... Cine se poate opri astăzi asupra acestui moment, nu calendaristic, dar ca o graniță între două faze de existență, fie că a început mai de mult, fie că va începe mai curînd sau mai tîrziu? Bilanțuri, planuri, considerațiuni personale, nimic n-are nici un sens în tromba de nebunie în care este tîrîtă lumea întreagă... Odinioară vîrsta aceasta era un popas înaintat și puteai știi cu aproximație care e valoarea sedimentărilor tuturor sforțărilor. Astăzi totul atîrnă în vînt, cu înțeles trecut de sîngerare și altul viitor de groază și pustiu. Cunosc mulți oameni tineri, care au îmbătrînit efectiv în ultima vreme...

Anii mei au fost grei întotdeauna. Vîrît de condițiile de viață în cercul înecăcios al burgheziei, sărăcia mea a fost o luptă de sînge și moarte de la o zi la alta. Dacă aș cîntări ce am făcut pînă azi, n-aș găsi nimic în balanță. Cincizeci de căruțe au scîrțîit de-a lungul unui drum, pe care nu l-am putut gusta, cincizeci de căruțe încărcate cu sacii de nisip ai lunilor, nisip pe care l-am împrăștiat în vînt. N-am făcut ce am vrut și dacă cineva m-ar întreba ce aș fi vrut să fac, nu știu dacă aș putea răspunde. Poate ceea ce n-am făcut.

20 martie

Un tînăr publicist evreu și-a rezolvat problema existenței devenind casier la un pastramagiu vestit de pe Văcărești, unde l-am găsit azi. Ca să nu fac numai

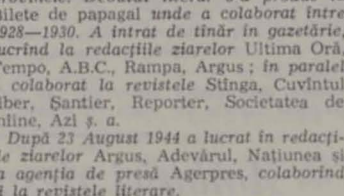

Pagina-manuscris cu semnătura autorului

un schimb de bani, ci și de ... idei, l-am întrebat:

— „Ce faci?"

— „Bine" mi-a răspuns el. „Tipăresc o carte".

Nu e chip să te desrobești de sub apăsarea obsesiilor, cu care te înconjoară oamenii. Vrei să uiți o clipă și pe strada sticlind sub soare, să înfiripi un gînd de primăvară. Te oprește un coleg, care te întreabă:

— „Se vorbește mereu de 15 aprilie. Tu ce crezi că are să se întîmple atunci?"

Răspunzi, puțin aiurit de lumină:

— „Are să înflorească liliacul".

— „Fii serios" subliniază colegul.

— „Dar ce e?"

— „Se pregătesc niște legi groaznice împotriva..."

— „Împotriva... evreilor! Asta e chestie veche".

Întorci capul: nu mai e soare. Și pleci și tu înourat...

28 martie

Autentică, pe bulevardul Brătianu: un ofițer german cumpără niște flori de la o țigancă. Tîrgul se face repede, fiindcă nemții nu se tocmesc mult. Ofițerul scoate banii și-i dă negustoresei tuciurii, care, înmînîndu-i florile, spune:

— „Vedea-te-ași cu ele pe piept!"

21 iunie

Am primit astăzi o telegramă prin care sînt chemat în concentrare la Tîrgoviște, după ce în urmă cu 2—3 zile mi se telegrafiase tot de acolo să rămîn la București. Judecînd după alarma și zvonurile din oraș, s-ar părea că e vorba în mod net de intrarea în război, azi sau mîine. Mi-e cu neputință să cred într-o asemenea eventualitate. Ideia de a face la 50 de ani al doilea război, lăsînd aici pe ai mei fără nici un rost, lipsiți de fonduri și de sprijinul meu sufletesc, îmi crează o amărăciune pe care n-o pot învinge. Simt cum năvălește din trecut toată ceața înecăcioasă a unei goane de doi ani, cu mizeriile morale, bolile și pustiul care m-au copleșit, cu moartea în fața căreia am stat dîrz, sub mirarea strictă a unui sfîrșit de adolescență. În ce condiții se vor desfășura lucrurile azi, după ce am fost sluțit sufletește și îngenunchiat materialicește? De data asta, mi s-au luat toate înainte de război. Nu mai rămîne decît moartea reală, prăbușirea fizică a unui trup trudit de boală și de luptă. Toți ai mei cei dragi sînt consternați de nedumerire și spaimă. Desigur, fiindcă sînt evreu. Mă uit lung la ei și nu știu cum să-i îmbărbătez. Pînă în ultima clipă nu cred în răsturnarea asta de sînge și mizerie neagră. Noaptea e un ocean de păcură densă, în care s-au stins toate luminile și s-au înăbușit toate zgomotele. Ploaia cade în ropote puternice peste desnădejdea oamenilor, cari așteaptă o salvare în ceasul al doisprezecelea. Amintirile joacă în penumbra odăii pe scena invizibilă a tinereții, care s-a deschis sub soarele negru al carnajului. Pomii foșnesc sub ploaie, ritmuri de furtună parcă stau gata să se dezlănțuie. În noaptea asta se decid poate treceri peste granițele unei vieți, destul de frămîntate, dar care totuși a fost lipsită de cea mai cruntă dintre dezolări, care e războiul. Plouă violent. Sufletul grădinii, de care m-am legat adînc, urcă pînă aci lîngă mine. Am pus astăzi ultimele răsaduri în pămînt. Le voi mai vedea oare în toamnă?

MAGAZINE NOI ȘI MODERNE

Concomitent cu dezvoltarea economică și urbanistică, orașele județului Buzău cunosc salutare schimbări în activitatea comercială, menite să satisfacă în măsură din ce în ce mai mare cerințele populației. Au apărut unități mari, dotate cu utilaje și instalații moderne de prezentare și păstrare a mărfurilor. Numai în cursul anului trecut, noile spații date în folosință au însumat peste 12 000 metri pătrați, la care s-au adăugat 30 de unități modernizate și reamenajate.

Pentru acest an programul modernizării rețelei prevede construirea și punerea în circuit a unui important număr de unități.

Același proces înnoitor cunoaște și rețeaua comercială a orașului Rîmnicu-Sărat, unde numărul magazinelor noi este în continuă creștere.

FLOTA COMERCIALĂ A ROMÂNIEI

De la începutul anului, în registrul naval român au fost înmatriculate un număr de nave a căror capacitate depășește tonajul întregii flote maritime de acum 10 ani. Printre noile nave se află minelierele „Bocșa", „Vișeu", și „Salva", cargourile „Drăgășani", „Focșani", „Făgăraș" și „Dumbrăveni".

În prezent, ca urmare a materializării unor importante investiții destinate dezvoltării și modernizării transporturilor navale, s-a ajuns ca vasele construite după 1966 să reprezinte peste 80 la sută din totalul flotei noastre, iar aproape jumătate din întreaga flotă să fie formată din nave cu o vechime de pînă la patru ani. Un aport deosebit la obținerea acestor rezultate a revenit șantierelor navale de la Galați, Brăila și Constanța și celor peste o sută de întreprinderi care cooperează cu industria constructoare de nave.

„CUNUNA CARPAȚILOR"

Ansomblul folcloric românesc „Cununa Carpaților", care întreprinde un turneu în Africa, a prezentat un spectacol extraordinar în capitala Mauritaniei. Spectacolul, ca și celelalte manifestări culturale românești organizate — o expoziție de fotografii, cărți și discuri, gale de filme românești — s-au bucurat de un viu interes din partea numeroșilor participanți.

TEZAURE ANTICE

Arheologii continuă să scoată la lumină vestigii ce demonstrează influența civilizației greco-romane asupra Daciei preromane. Pînă acum, în țară au fost descoperite 230 de tezaure romane din secolul I e. n. Numărul monezilor romane, datînd din această perioadă, se ridică la peste 25 000, întrecînd pe cele similare din unele țări europene. În 117 localități românești au fost scoase la iveală 1 100 amfore romane și elenistice, peste 200 obiecte de sticlă, 400 vase din ceramică, numeroase piese din bronz, argint, fier, datate toate dinaintea cuceririi romane.

UN NUME ÎN MARMURĂ ŞI ÎN LEGENDĂ

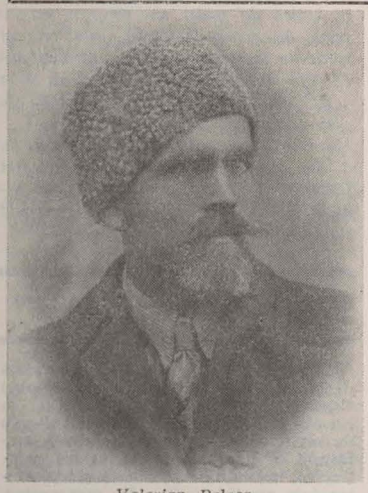

Valerian Beleca

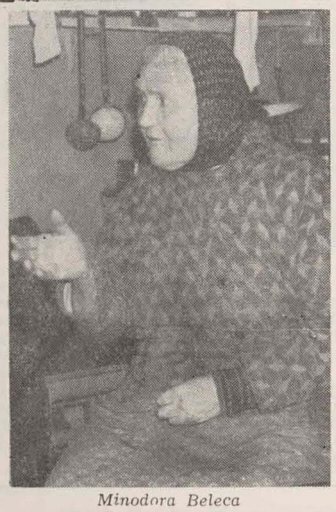

Minodora Beleca

— Ce vîrstă aveţi, d-nă Minodora Beleca?

— Am 74 de ani. Cînd el m-a cerut şi eu am acceptat să-i fiu nevastă, asta era în 1933...

El este de mulţi ani un nume săpat pe o placă de marmură, ce străjuie un mormînt, în cimitirul din Gura-Humorului. *El* este de cîţiva ani un nume prins pe zidul casei cu care începe să urce în pantă o stradă, nu departe de fereastra de la care priveşte adeseori cea ce i-a fost soţie. Bărbaţi şi femei care l-au cunoscut, oameni bătrîni, merg uneori să depună flori la mormîntul lui. Copii care nu l-au cunoscut umplu adesea cu larma lor strada care îi poartă numele.

Aici, în casă, în curtea în care a trăit, a muncit, a visat, totul îi perpetuiază amintirea: fotografii păstrate în vechile cutii de metal, scaune făcute parcă din lemnul amintirilor, cuiele pe care le-a bătut în pereţii grajdului încăpător unde îi plăcea să îngrijească de vitele grase, de caii puternici... Un om zdravăn, înalt („un metru nouăzeci" — îşi aminteşte bătrîna Minodora), bun la suflet (e părerea tuturor celor ce l-au cunoscut), frumos la chip (e deajuns să priveşti fotografiile, clipe de viaţă încremenite)...

De ce şi-a sfîrşit acest om viaţa atît de timpuriu, ca să devină marmură şi legendă?

În urmă cu 35 de ani, în plin război, Valerian Beleca îşi împărţea ziua între fabrica de cherestea unde era „concentrat pe loc" şi gospodăria sa. Şi tot atunci, în aprilie 1944, a adăpostit în odăile casei sale 9 oameni, 9 evrei, ajunşi aici, la Gura-Humorului, din lagărele din Transilvania. Minodora Beleca îşi aduce bine aminte de toţi, vorbeşte de ei ca de membri ai propriei sale familii: „Era Herş Herşcovici, un tînăr de 20 de ani, vînzător la manufactura Sarei Cracauer; era Iulius Binovici, judecător din Gura-Humorului; era Albrecht Capise, avocat din Stulpicani; era Herman Gheller, şofer pe un camion... Erau în total 9 bărbaţi pe care Valeriu Beleca i-a adăpostit în casa lui..."

Dar după 11 zile, insula de omenie care era casa lui Valerian Beleca a fost înconjurată de soldaţi ai armatei hitleriste. Ei au îndreptat asupra Minodorei armele războiului şi au dezlănţuit asupra ei limba războiului (căci a existat o asemenea limbă, alcătuită din întrebări scurte, ţipate, sacadate, urmate de altele şi mai scurte, şi mai ţipate, şi mai sacadate, slobozite încă înainte ca omul întrebat să fi apucat să răspundă la cele dintîi...). „Unde e pivniţa?" „Unde e scara podului?" „Unde sînt evreii?" „Unde?" „Unde?" „Un-de?" Între timp, unii din cei 9, care dispuneau de un soi de „autorizaţie" de plecare din lagăr, se risipiseră. Dar doi erau încă ascunşi aici. În acea zi însorită de 11 aprilie 1944, Valerian Beleca era plecat. Se dusese de dimineaţă în sat, la Boureni, să se sfătuiască cu un unchi de-al său. Aflase că s-ar putea ca naziştii să-i descopere pe cei 9, şi le pregătea acestora un drum salvator, prin noapte, către un loc mai ferit. Cine-ar fi putut bănui că noaptea avea să înceapă, pentru veşnicie, în plină zi?

Oamenii găsiţi ascunşi în pod au fost luaţi şi duşi încadraţi de baionete. Dar o parte din baionete au rămas să-l aştepte pe Valerian Beleca. Minodora a trimis pe mama ei (soldaţii nemţi nu înţelegeau ce-i spune") să-l avertizeze pe soţul ei, să se ascundă, să se salveze. Fasciştii i-au găsit însă ascunzătoarea. Descoperit, Beleca a încercat să fugă. Dar cîţi oameni urmăriţi au reuşit să fugă? Trei gloanţe l-au nimerit în şold. A căzut rănit şi a fost aruncat într-o căruţă. Căruţa s-a îndreptat apoi spre oraş. Ea a trecut hurducăind pe drumul care avea să devină cîndva strada Valerian Beleca. Zăcînd în căruţă, omul a trecut prin faţa casei sale, prin faţa soţiei sale şi oprindu-se o clipă a cerut singurele două lucruri pe care le mai dorea de la viaţă: să i se dea o cană cu apă şi să i se îngăduie soţiei lui, tovarăşei lui de viaţă, să-l însoţească pe drumul despre care ştia, simţea că era ultimul... Dar soldaţii au pus armele între soţi, şi cu asta, între ei, veşnicia...

Beleca a fost dus la comandamentul Wehrmachtului, iar în acest timp naziştii au prădat din gospodăria lui tot ce au putut: vite, cai, şei, păsări, bucate... Ce rost mai avea ea, Minodora Beleca, în casa pustiită, jefuită? A fugit şi s-a ascuns la nişte rude, unde a găsit-o, după o săptămînă, bătrîna ei mamă. „Mai trăieşti?" — a întrebat-o aceasta, mirată parcă de această minune. „Al tău a murit!" „Nu-i adevărat!" a ţipat Minodora — deşi ştia că se minte pe sine însăşi.

Acum, după 32 de ani, vocea îi scade cînd evocă acele clipe teribile.

— La pîrîu, pe un dîmb, în locul numit „Cărămidărie" — acolo l-au împuşcat. Acolo i-au împuşcat şi pe ceilalţi..."

Au căzut seceraţi evreii, şi el, românul, căruia i s-a mai adăugat un altul — ce a trebuit să plătească vina de a fi om — Ilie Ulian, în aceeaşi groapă. Ca fraţii. Aşa au trăit. Aşa au căzut. Aşa i-a găsit Minodora, cînd a început să sape cu lopata, cu mîinile, groapa de la „Cărămidărie".

— Înainte de asta — povesteşte cu pauze mari între cuvinte — pusesem acolo o cruce. Dacă ştiam, dacă aş fi ştiut...

Ceea ce nu ştia Minodora Beleca era că în retragere, naziştii îngropaseră acolo, pe dîmb, nu numai oameni, ci şi cai. Oameni şi cai în cimitirele comune ale holocaustului. Săpînd sub cruce, Minodora Beleca a dat de capul unui cal. În care din gropi zăceau oamenii? Mîinile au săpat mai departe. Şi au găsit, în sfîrşit, trupurile celor căzuţi. Deasupra, cel înalt al lui Valerian Beleca, împuşcat în cap. Dedesubt cel tînăr, şi încă plăpînd, al lui Hers Herşcovici. Încă mai dedesubt, cel al lui Herman Gheller, şi încă mai dedesubt cel al lui Ilie Ulian. Chipurile li se mai puteau deosebi. Dar sîngele scurs şi amestecat în groapa comună, cine mai putea să-l deosebească?

Minodora Beleca a luat trupul soţului ei şi l-a îngropat cu cinstea cuvenită. Au venit părinţii lui Herş şi ai lui Herman şi au făcut acelaşi lucru cu fiii lor. Legea omeniei, după care s-a condus şi Valerian Beleca, cere ca oamenii să trăiască şi să-i înfrunte împreună pe pămînt pe duşmanii zilelor lor. Aceasta e ceea ce citim pe marmura din cimitir şi pe placa prinsă pe peretele unei case, acolo unde începe o stradă — strada Valerian Beleca — în Gura-Humorului. Nu e doar un simplu nume de om. Ci numele omeniei însăşi străjuind paşii celor ce vin şi pleacă la treburile lor.

I. IEŞEANU

O VECHE COMUNITATE EVREIASCĂ DIN MOLDOVA: TÎRGU-NEAMŢ

Despre existenţa unei comunităţi evreieşti în tîrgul de lîngă vestita Cetatea Neamţului, avem atestări documentare sigure de la sfîrşitul secolului al XVI-lea. E probabil însă că aşezarea evreiască este mai veche, poate chiar, de la întemeierea tîrgului pe ocina mănăstirii de către Petru I Muşat. Atestările documentare existente se completează concludent cu inscripţiile funerare din cimitirul vechi evreiesc ca şi cu nomenclatura topică a unor puncte din preajmă ca *Jidauca* (lîngă Bălţăţeşti), *Moişă* (lîngă Rîşca), sau mai departe, *Valea Jidanului* (lîngă Bicaz); de asemenea, sînt întărite şi de unele izvoare tradiţionale, reminiscenţe istorice şi legende hasidice, care circulau prin partea locului din generaţie în generaţie, ca spre exemplu, adăpostirea în munte a lui Israel Bal Şem Tov („ereticul de la Neamţu", cum îl numeşte scriitorul A. L. Zissu) şi chiar de unele tradiţii literare, avînd un indiscutabil sîmbure real în trecutul îndepărtat, ca spre exemplu, cunoscuta povestire a lui Ion Creangă. „Moş Nichifor Coţcariul" a cărei acţiune este plasată de autor la Tîrgu Neamţ, într-o perioadă de demult („pe cînd bunicul bunicului meu fusese cimpoiaş la cumătria lui Moş Dediu din Vînători, fiind cumătru mare Ciubăr Vodă").

În acele vremuri de demult, la care circumscriem cercetarea noastră, în Tîrgu Neamţ, la fel ca în restul comunităţilor evreieşti din răsăritul Europei, viaţa obştească a evreilor se desfăşura în cadrul comunităţii, axată pe cei trei piloni nelipsiţi din orice comunitate (casa de rugăciuni, cimitirul, baia rituală), iar cea economică, în atelierele şi dughenele din jurul medeanului central, unde se ţineau tîrgurile săptămînale, apoi, mai departe spre margine, în întreprinderi semi-industriale ca mori, velniţe, darace, pive şi fierăstraie, ţinute de evrei în arendă sau cu bezmăn de la proprietarul moşiei.

Pe atunci, pe locul unde se află acum spitalul orăşenesc, clădit în 1852 din fondurile Mănăstirii Neamţului, a fiinţat din vechime o sinagogă mare a comunităţii, întîi din lemn şi apoi zidită din piatră, cu două rînduri, având ca atenanse în curte casa de rugăciuni din lemn văruit şi un mic *hekdeş* pentru bolnavi. În spate, era feredeul, tot din lemn, cu un bazin cu cinci trepte şi ceva mai departe, cimitirul vechi de lîngă deal.

Această multiseculară sinagogă a avut o existenţă zbuciumată care merită a fi amintită. Astfel, în anul 1774, la 9 a lunii Av, în timpul domniei lui Grigore Ghica Voievod, un foc mistuitor s-a extins din tîrg asupra sinagogii care a ars pînă la temelii. A fost reclădită în 1776, cu încuviinţarea aceluiaşi domnitor, din lemn, pe temelia de piatră a vechiului lăcaş, dar în 1821, în urma răzmeriţei zavergiilor greci care au dat foc tîrgului, a ars din nou. Iarăşi a fost reclădită în temeiul hrisovului domnesc dat de Ioniţă Sandu Sturza Voievod în anul 1823, care menţionează că *„s-a încuviinţat jaloba ce au dat toţi jidovii locuitori din Tg. Neamţului... de a fi volnici să-şi zidească în Tîrgul pomenit Neamţu, şcoala lor pentru rugă, de cărămidă, tot pe locul care au fost mai înainte, după învoiala ce au avut cu stăpînul locului tîrgului, precum şi casa dăscălească a lor proprie de şcoală, iarăsi pe locul ce au fost mai înainte să-şi zădească, slobozi fiind a se aduna întrînsele şi a săvîrşi cele datornice ale legii lor, fără nici o asuprire şi fără nici o oprire"*. Sinagoga a funcţionat nestînjenit pînă în 1849, cînd luîndu-se iniţiativa de a se clădi de mănăstire tocmai pe acest loc un spital, construcţiile existente pe uliţa respectivă, inclusiv sinagoga şi feredeul au fost desfiinţate. Abia în anul 1855, în urma unei învoieli intervenită între stareţul mănăstirii şi reprezentanţii comunităţii, sinagoga a fost reclădită pe alte locuri date în schimb pe Uliţa Mare, iar feredeul pe strada Fălticenilor. Învoiala a fost şi de astădată consfinţită printr-un hrisov domnesc din 1855 al lui Grigore Alexandru Ghica Voievod, în care se arată: *„întărim prin acest al nostru domnesc Hrisov dritul naţiei de a-şi reînfinţa în Tîrgul Neamţului şcoală de închinăciune precum şi casă decălească pre locurile date ei de către soborul sfintelor mănăstiri Neamţu şi Secu prin citata învoială, pentru ca naţia evreiască de acolo să-şi poată deplini a ei datorie religioasă fără a i se pricinui vreo supărare sau împiedicare"*. Şi această sinagogă, terminată în 1857, a ars din nou o dată cu tîrgul, fiind apoi refăcută pentru ultima oară pe cheltuiala enoriaşilor. În afară de această sinagogă, în decursul timpului, obştea avreiască din Tîrgu Neamţ a mai avut 8 case de rugăciuni mai mici, toate cu o vechime de peste o sută de ani.

Cît priveşte vechiul cimitir al obştei, de care am amintit, deşi dezafectat de mulţi ani şi acoperit de pămînt prin surparea dealului, constituie mărturia de piatră a continuei aşezări evreieşti pe aceste locuri. Pietrele sepulcrale, roase de intemperii, păstrează amintirea rabinului Abram Moişe Broder, înhumat aici în anul 1627, ca şi a rabinului Meşulem Faibiş ben Azriel, cel care a alcătuit în anul 1776, Pinkasul (cronica) sfintei comunităţi din Tg. Neamţ. Dar cu mult înainte de a fi acest cimitir, se pare că a existat un alt cimitir şi mai vechi în dosul Cetăţii, pe apa Ozanei, fapt arătat cu menţiuni veridice de Iosef Kaufman, cronicarul evreilor din judeţul Neamţ", vol. II, pag. 266). Actualul cimitir, în uz din anul 1838, se află pe o porţiune din fostul imaş al tîrgului, cumpărată de la mănăstire cu destinaţia „ca să-şi fac pe acel loc ţintirim pentru îngroparea morţilor obştei".

Asupra numărului membrilor comunităţii nemţene, în lipsa unor date statistice, aprecierile nu pot fi decît aproximative. Ţinîndu-se seama de numărul mare al celor îngropaţi în cimitir, ca şi de datele incomplete ale catagrafiilor fiscale, întocmite la 1803, sub Alexandru Moruzzi Voievod (Cronica liuzilor), la 1820, sub Mihai-Şuţu Voievod şi apoi în 1831 şi 1838 se poate afirma, în general, că obştea evreiască era destul de însemnată numericeşte. Indicativ arătăm că recensămîntul fiscal din 1831 menţiona un număr de 665 contribuabili evrei localnici şi 44 contribuabili evrei sudiţi, cu un total de 2607 suflete.

Documentele private rămase din secolele trecute atestă că relaţiile social-economice ale evreilor cu ceilalţi locuitori ai tîrgului şi cu Mănăstirea Neamţului erau din cele mai bune. Din noianul de acte cităm cu titlul de exemplu, următoarele: dintr-un zapis din 28 decembrie 1731 se vede că evreica Ianculesei a făcut un împrumut de binefacere lui Ion Topolice din Humuleşti de 20 lei „cu vadea în două săptămîni"; la 1754, Lupul sin Ursul şi alţii, vînd lui Iacob evreul jumătate de moară în Tîrgu Neamţ; la 1764, un evreu pe nume Iosif, cumpără de la Mănăstirea Neamţ 8 stînjeni loc în Uliţa Mare pentru casă şi dugheană; la 1765, Iancu cumpără de la mănăstire două locuri de casă, obligîndu-se a da acesteia bezmăn, două oca ceară anual; în fine, în zapisul din 28 octombrie 1775 Iancu cel roş obţine de la mănăstire dreptul de a face velniţă la locul numit Dumbrava.

Dar faptul care demonstrează mai convingător decît toate celelalte legăturile de solidaritate umană dintre populaţia evreiască şi cea românească din tîrg a fost zavera din 1821, cu tragicile ei episoade. Grozăviile vremurilor nu s-au păstrat numai în cele 4260 stihuri ale vornicului Alecu Beldiman („Tragodia sau mai bine aş zice jalnica Moldovei întîmplare"), ci şi în amintirea oamenilor locului. Cetele de volintiri au dat foc tîrgului, au săvîrşit prădăciuni şi omoruri printre români şi evrei, după care au urmat represiunile trupelor turceşti. Mulţi locuitori ai tîrgului au fugit, dar cei rămaşi au dat dovadă de solidaritate în faţa pericolului. Astfel, spre pildă, orîndarii evrei din Pipirig şi Humuleşti au fost salvaţi de preotul local, iar la rîndul lor evreii din tîrg au salvat viaţa mai multor români; totodată au răscumpărat odoarele bisericeşti jefuite, pe care le-au redat sfintelor lăcaşuri.

Modul de organizare a comunităţii din Tîrgu Neamţ era cel stabilit prin hrisoavele domneşti pentru toate comunităţile evreieşti din Moldova. În fruntea obştei era starostele şi rabinul, subordonaţi lui Haham-başa din Iaşi. Urmau Kahalii, daianimii, gabaimii, Hevra Kadişa şi taxierul. Rolul acestuia din urmă era mare în cadrul comunităţii, deoarece pînă în anul 1868, birul către vistierie era fixat în bloc pe întreaga comunitate şi se plătea în comun, Obştea fiind răspunzătoare de neplata lui (sistem cislă). Din venitul gabelei (taxa pe carne rituală) erau plătiţi rabinul şi hahamii, se întreţinea Talmud-Tora şi asistenţa socială, care în plus era alimentată din contribuţia benevolă la cumpărarea azimei de Pesah, din ofrande şi din acte filantropice.

Viaţa religioasă se desfăşura în jurul caselor de rugăciuni şi era dirijată de rabini din care unii au fost reputaţi talmudişti. Talmud-Tora locală, întemeiată o dată cu aşezarea evreilor în localitate, a funcţionat neîntrerupt din 1829, cu patru învăţători. Abia în 1897 s-a fondat Şcoala israelită-română, deşi preocupări pentru aceasta au fost încă de la jumătatea secolului al XIX-lea.

Ne oprim aici, exprimînd speranţa că viitoare cercetări vor scoate la iveală şi alte izvoare ale trecutului.

M. ŞORAR

CARNET

FOTOGRAFII

Nu puține erau casele în care nu se afla decît o singură fotografie: a veneratului rabin Matitiahu Friedman, din neamul vestit al Rîjinilor. Despre el, hasidimii spuneau că avea minte de bătrîn și inimă de prunc neprihănit și că întreaga sa viață a fost de fapt o mare, o imensă așteptare a lui Mesia. Atît de mult tînjea după el și atît de încredințat era în iminenta sa venire, încît de se întîmpla să ațipească pentru cîteva clipe, ziua sau noaptea, înțeleptul cu suflet de copil nu uita niciodată să reaminteească slujitorului său să-l trezească numaidecît dacă cel atît așteptat va veni tocmai în acest răstimp...

Cum a ajuns fotografia prea veneratului învățător să împodobească locuințele cele mai umile din tîrg? Desigur că înțeleptul nu trecuse niciodată pragul unui atelier de fotografiat și nici nu îngăduise să i se prindă chipul în obiectiv. S-a întîmplat însă că, într-un rînd, pe cînd rabinul ieșea din casa de rugăciune, cineva a îndreptat pe ascuns aparatul de fotografiat și într-o fracțiune de secundă i-a fixat imaginea pe peliculă. Mai mult: hasidimii cărora le fusese hărăzită favoarea de a trăi în preajmă-i povesteau că nici în oglindă maestrul și învățătorul nu-și privise chipul.

În acea mohorîtă după amiază de joi, cînd în tîrg s-a răspîndit cutremurata veste a săvîrșirii din viață a rabinului venerat, tipograful a trecut imaginea pe o placă de zinc și a tras la repezeală cîteva sute de cărți poștale. Hoskiolă-ziaristul a țîșnit cu ele pe ulițele tîrgului iar oamenii i-au smuls cartoanele pînă la ultimul exemplar, plătind de două și chiar de trei ori prețul. De atunci, ochii mari, numai bunătate și înțelepciune, ai vestitului rabi luminau încăperile triste și înghesuite ale celor mai sărmani fii ai tîrgului...

În casele ceva mai înstărite se păstra pe perete, încadrată de o ramă ieftină, sau în sertarul unui scrin, o fotografie de nuntă. Era necesar un destul de mare efort de imaginație spre a stabili că femeia căruntă și gîrbovită, cu fața străbătută de riduri mari, este una și aceeași ființă cu fata subțire și speriată de pe fotografie. Ce radioasă și însorită fusese dimineața și ce apăsător de cenușie ziua! Anii, grijile, lipsurile i-au plăsmuit o cu totul altă fizionomie iar chipul surîzător a devenit de mult, de mult de tot, o amintire, la fel de îndepărtată ca voalul subțire de mireasă.

Dar chipul de alături? Unde sînteți, voi mari artiști ai lumii, să exprimați cu arta voastră înțelesul acestei teribile metamorfoze? Și voi, fizionomiști sentențioși, voi psihologi siguri pe știința voastră, care susțineți că de la o anumită vîrstă fiecare om e răspunzător de înfățișarea chipului său... Nu, nu oamenii, ci împrejurările, asprele împrejurări ale vieții de fiecare zi, sînt răspunzătoare de faptul că mirele țepăn și zvelt din fotografie a devenit un biet omuleț, peste care privirea alunecă miloasă, fără a-l băga în seamă.

...Și erau case în care, într-un sertar uitat, în care nu se prea umbla, se găsea cîte o fotografie decolorată, pe carton străin, cu o inscripție pe spate. Cîndva, într-o dimineață tîrzie, poștașul bătuse la ușă cu un plic cu timbre și ștampile neobișnuite. În el se afla o scrisoare într-o limbă care foarte vag mai aducea cu cea vorbită de oamenii tîrgului și o fotografie. Mama a privit-o îndelung și foarte greu i-a venit să creadă că bărbatul vîrstnic, cu guler înalt, pălărie tare și baston subțire în mînă este fratele tînăr, plecat în lume cu nu se mai știe cîte zeci de ani în urmă...

Din cînd în cînd, la intervale mari, poștașul bătea și la cîte o altă ușă, Mame bătrîne, frați și surori aflați acum în amurgul vieții, deschideau cu neîndeminare plicul sosit de departe și privind îndelung fotografia încercau să se lămurească în ce legături de rudenie se află cu chipurile acestea înstrăinate. Oceanul, timpul și uitarea i-au despărțit de mult și acum le venea din cale afară de greu să înnoade firul.

Cîndva, de mult, pe la sfîrșitul veacului trecut sau începutul acestuia, chipul din fotografie, pe atunci pentru ei om aievea, a plecat să-și afle norocul în lume. Așa erau pe atunci vremurile și soarta celor mai sărmani. În urmă a rămas un cîntec și o mamă cu privirea împăiejenită...

Pe atunci depărtările erau îngrozitor de mari și cel plecat era aproape în toate cazurile dus pentru totdeauna. În acele vremuri, oamenii nu prea se urneau din colțișorul lor de lume și chiar veștile călătoreau cu încetineală pe care azi pur și simplu nu o putem concepe. În aceste împrejurări, cel plecat era definitiv plecat și doar timpul putea aduce puțină alinare dorului. O scrisoare la un an odată, o fotografie după ani și ani de despărțire, era tot ce puteau spera pe atunci mamele, oamenii tîrgului. Ieșise chiar un cîntec, un cîntec trist, pe care-l știa fiecare și cu care orice trupă de actori aciuită în tîrg mergea la sigur. „Papirene kinder — copii de hîrtie", cînta melodramatic primadona și în sală, mai ales la galerie, unde se înghesuia lumea sărmană de birjari, cîrpaci și precupeți, lumea își ștergea pe întuneric lacrimile. Copii de hîrtie — replica îndepărtată și vagă a celor plecați cîndva, de mult, în lume...

...Iar uneori, pregătindu-se înțelept și resemnat de moarte, bunicul, după ce-și pusese la îndemînă vestmintele albe din urmă, se hotăra să treacă pragul atelierului meșterului fotograf. Barba îngrijit pieptănată, pălăria pe cap, privirea ațintită undeva departe, bunicul lăsa nepoților și strănepoților imaginea unui bărbat dintr-o bucată, care și-a trăit cu resemnată înțelepciune viața, a adus pe lume copii, i-a călăuzit pe drumul muncii și al cinstei, convins că nimic nu e mai bun pe lume decît un nume bun.

VICTOR RUSU

Cititorii ale căror abonamente expiră la 30 iunie 1976, sînt rugați a și le reînnoi din vreme, spre a-și asigura primirea revistei în continuare.

BAR MITZVA LA RĂDĂUȚI

La Templul mare din Rădăuți a avut loc ceremonia de Bar Mițva a lui Moise David din Mihăileni, cursant la Talmud Tora din Rădăuți. Cursantul a fost pregătit de melamed-ul d. Rosenbaum Erwin.

Au participat părinții sărbătoritului, enoriași și conducerea comunității. În numele conducerii comunității și a enoriașilor d. prof. Iacob Kamil, președinte, a felicitat călduros pe noul Bar Mițva și pe părinții acestuia.

DECESE

În perioada 26 mai — 10 iunie a.c. în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înhumați:

Buiu Raschela (83 ani) str. Sf. Maria 21; Iosefsohn Paul (76) B-dul 1 Mai 142; Sasson Beniamin (69) Becației 6; Gurovit Moise (80) Cal. Victoriei 100; Kelman Goldina (74) Cămin Bradului 16; Marcus Sulamita (77) Alex. Orăscu 29; Weininger Mozes Wolf (78) Sticlari 11; Schaffer Ghido (64) M. Kogălniceanu 34; Feigenbaum Solomon (Bruno) (72) Filaret 58; Vikan Ana (67) Cal. Călărași 39 A; Schwartz I. Leon (74) Zănoaga 33; Blumenfeld Sofia (76) Crîngași 7; Millian Mișu (69) Botoșani, Spl. Unirii 7; Ungar Mina (84) Cămin Străulești.

Familia anunță cu profundă durere prietenilor și cunoscuților încetarea din viață, pe data de 21 mai 1976 a iubitului nostru

ERVIN TESZLER

în vîrstă de 52 ani

Amintirea lui dragă va fi veșnic vie în inimile noastre.

Federația Comunităților Evreiești anunță cu durere încetarea din viață a președintelui comunității evreiești din orașul Vaslui, avocat

GHIDO SCHAFFER

fost director al Școlilor israelito-române din Vaslui și Rădăcăneni.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 27 mai 1976, la Vaslui.

Conducerea Federației transmite familiei îndurerate sincere condoleanțe.

Familia Hanea Rothștein Șnabl anunță cu durere încetarea din viață, la data de 26 mai 1976, a regretatului nostru

KAHAN SAMUEL

Ghivataim — Israel

în urma unei grele suferințe, în vîrstă de 55 ani.

Familia și toți cei care au iubit-o, amintesc cu aceiași vie durere, că la 15 iunie s-a scurs 1 an de cînd ne-a părăsit scumpa noastră

SOFICA dr. HERȘCU (MARCUSOHN)

din Piatra Neamț

suflet ales, exemplu de abnegație, spirit altruist.

Reamintim cu aceiași mare durere că au trecut 5 ani și șase luni de cînd a plecat dintre noi minunatul om

HEINERICK ARONEANU

din Bacău

Amintirea sufletelor lor bune și blînde va rămîne veșnică pentru noi.

Familiile Daisy Bercovici și Grünberg Moritz, anunță încetarea din viață a celui ce a fost

SOLOMON (BRUNO) FEIGENBAUM

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 28 mai 1976, la cimitirul Giurgiului

Sărbătorirea unui efor al Templului coral

Dl. Leopold Rubinstein, enoriaș de vază al Comunității evreilor din București, distins efor al Templului coral, a împlinit recent vîrsta de 85 de ani. Cu acest prilej, d-sa a fost sărbătorit de conducerea și enoriașii sfîntului lăcaș, căruia îi dedică de mulți ani timp și muncă plină de rîvnă. Totodată, este nelipsit zilnic de la secția „Sacra", a Comunității evreilor din București, veghiind ca și în acest sector activitatea să decurgă așa cum se cuvine.

Cu prilejul aniversării, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a adresat felicitări și urări de viață lungă, cu sănătate, Ad Mea Veesrim, d-lui Leopold Rubinstein.

Dr. SEIFERT GEZA ז"ל

La Budapesta a încetat din viață dr. Seifert Geza, președintele Federației Comunităților Evreiești din Ungaria. În această calitate, pe care a deținut-o timp de mulți ani, regretatul dispărut a desfășurat o muncă susținută pentru menținerea instituțiilor religioase și comunitare ale coreligionarilor din țara vecină.

Dr. Seifert a vizitat împreună cu soția sa în mai multe rînduri obștea noastră, luînd cunoștință cu interes, în mod direct de experiența și realizările noastre. În cuvîntul pe care l-a rostit la solemnitatea prilejuită de împlinirea a 20 de ani de la instalarea Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen, dr. Seifert și-a exprimat respectul și admirația pentru conducătorul nostru spiritual, pentru înfăptuirile noastre pe tărîmul religios, cultural, de asistență etc. Aceste simțăminte, inspirate de cunoașterea realităților de la noi, le-a reinnoit cu fiecare prilej, atît prin viu grai cît și în scris.

La aflarea tristei vești, Eminența Sa a adresat o telegramă de condoleanțe Federației Comunităților Evreiești din Ungaria, în care se spune: „Cu consternare adîncă aflăm de trecerea în lumea celor drepți a mult respectatului Dv. președinte, iubitul nostru prieten dr. Seifert Geza, binecuvîntată fie-i amintirea. El a stat cu devotament și neobosit în slujba comunității, a patriei sale și a cauzei păcii. În numele obștei evreiești din România și al meu personal, vă exprim cele mai sincere sentimente de participare la adîncul doliu ce v-a lovit".

ŞULIM POLAK ז"ל

A fost un erudit, un adînc cunoscător al limbii ebraice, al Torei și Talmudului. Născut într-o mică localitate din Transilvania, într-o familie tradițională, a parcurs drumul pe care l-au făcut atîția înaintea sa: heiderul la o vîrstă fragedă, apoi ieșiva, institutul de studii talmudice superioare. Subtilitățile Talmudului i-au ascuțit mintea, frumusețile iudaismului i-au impregnat sufletul. Pe acest fundament al culturii tradiționale a știut să-și clădească o solidă cultură generală. A fost un erudit în accepția deplină a termenului.

Timp de mai mulți ani a redactat pagina ebraică a revistei noastre, cu competență și dăruire. Articolele sale de exegeză talmudică au fost remarcate și apreciate de specialiști.

În ultimii ani a lucrat la biblioteca universității din Ierusalim, fiind considerat specialist în chestiuni de literatură religioasă.

S-a săvîrșit din viață prematur, la 64 de ani. Prietenii, colegii și cei ce l-au cunoscut îi vor păstra vie amintirea.

Zilele trecute s-a stins din viață, la Dorohoi, IANCU RECHBACH, fost președinte al Comunității evreilor din localitate.

Descendent dintr-o veche familie rabinică, defunctul a contribuit la menținerea instituțiilor evreiești de cult, cultură iudaică și asistență socială. După război a luat inițiativa reînființării și a bunei funcționări a cursurilor de Talmud Tora la Dorohoi.

Moartea lui Iancu Rechbach a lăsat regrete în sufletele prietenilor, ale celor care l-au cunoscut și apreciat.

Istoria recentă

AMSTERDAM 1942...

În Olanda se fac pregătiri pentru aniversarea a 35 de ani de la răscoala populației din Amsterdam, izbucnită ca protest împotriva pogromurilor organizate de ocupanții naziști.

Greva întregii populații din Amsterdam a constituit una dintre cele mai viguroase încercări de împotrivire care au avut loc în țările ocupate de naziști. Îndeosebi orașul Amsterdam a constituit — pînă în ziua ocupării Olandei de către naziști — un liman pentru toți cei ce test împotriva progromurilor organizate de ocupanții naziști.

Persecutarea evreilor din Olanda a început odată cu ocupația germană și cu aplicarea legislației de la Nuernberg. Mai întîi, evreii au fost scoși din slujbe și din universități, au fost constrînși să se înscrie la poliție, li s-a interzis să folosească mijloacele de transport publice și să expedieze sau să primească scrisori. Au urmat provocările și violențele fizice care au indignat întreaga populație a Olandei.

În această atmosferă, autoritățile de ocupație au organizat, în luna februarie 1942, un pogrom. Pătrunzînd în inima cartierului evreiesc din Amsterdam, au jefuit magazinele și locuințele, au maltratat populația. Pentru prima oară, locuitorii Amsterdamului asistau la un pogrom. Cînd hitleriștii au încercat să repete atacul, întreaga populație a orașului s-a ridicat pentru a-i opri. În frunte se aflau docherii din port și lucrătorii fabricilor și uzinelor.

Orașul a devenit cîmp de bătălie. Apărătorii cartierului evreiesc foloseau pietre smulse din pavaj, rîngi de fier și alte arme improvizate. Pogromiștii au fost nevoiți să se retragă.

Aceasta a constituit prima victorie a Rezistenței din Olanda împotriva hitleriștilor și prima ripostă drastică dată agresorilor. Fasciștii au răspuns organizînd o razie. Într-o zi de Șabat, mașinile poliției germane au pătruns în cartierul evreiesc, izolîndu-l de restul orașului, postînd cuiburi de mitraliere la răspîntii. A început vînătoarea împotriva evreilor, care au fost bătuți și siliți să îngenunche în stradă pentru a-i înjosi și a-i umili în ochii populației olandeze. Acțiunea a continuat și a doua zi, cînd 425 de tineri evrei au fost deportați.

Încercarea naziștilor de a frînge solidaritatea dintre olandezi și evrei a dat însă greș. Majoritatea evreilor a reușit să se ascundă în casele olandezilor. După două zile, în întregul Amsterdam s-a declarat greva generală. Portul, transporturile publice și uzinele nu mai lucrau, magazinele își trăseseră obloanele. Timp de două zile, în orașul paralizat, nimeni nu mai lucra.

Dar aceasta nu a durat mult, căci naziștii au trecut la contra-atac. Ei au declarat starea excepțională, au arestat pe conducătorii populației în grevă, patrule străbăteau străzile. Trei mii cinci sute de persoane au fost arestate.

Acesta a fost începutul Rezistenței în Olanda.

După război, în anul 1947, Comunitatea din Amsterdam a ridicat în acest oraș, pe scuarul Weesper, un monument în semn de recunoștință către populația orașului, pentru omenia și eroismul ei în timpul pogramului din 1942. Iar pe stema orașului s-au adăugat cuvintele: „Eroism — Hotărîre — Generozitate".

RĂSPUNDEM CITITORILOR

— Dr. N. TANNER din Alba Iulia, referindu-se la articolul „Numele patronimice ale evreilor din România" ne întreabă care poate să fie originea numelui său patronimic.

Nu vă putem da un răspuns precis. Ar fi plauzibilă opinia Dvs. că numele patronimic *Tanner* derivă din substantivul englez *tanner* (tăbăcar) numai dacă vreunul din strămoși ar fi venit dintr-o țară de limbă engleză. În situația Dvs. — locul de baștină al familiei fiind Bucovina — originea numelui trebuie căutată, concret istoric, în condițiile de viață ale primului purtător al acestui nume și — probabil — în vocabularul german sau idiș. În limba germană, acțiunea de a tăbăci (a dubi, a argăsi) se exprimă prin verbele *gärgen* și *tannieren* din care, potrivit regulilor de derivare, s-au format în idiș substantivele *Garbăr* (tăbăcar) și *Tannierer* (impregnator cu tanin), iar nu *Tanner*. Radicalul *than* (tan) se găsește în cuvintele multor limbi, ca spre exemplu în germană *Tanne* (brad), în ebraică *tanaim* (păstrători de tradiție), în idiș tanăn (a discuta), în greacă *Thanais* (azi fluviul Don) etc., astfel că numele Tanner format din particula *tanne* și desinența *r* poate avea origini diferite. Așa cum am spus, depinde de condițiile istorice în care s-a format.

DISC

În colecția de discuri „Ascultă" (Electrola), a apărut discul „Douăsprezece mari cînturi" interpretate de cantorul Leo Roth și artista Gloria Seipelt. Sînt prezentate mai multe părți din serviciul divin de Șabat, piese de concert cantorale, fragmente din liturghia marilor sărbători.

ARTĂ

Profesorul Stephen S. Kayser, specialist în istoria artelor a împlinit vîrsta de 75 de ani. Fost curator al muzeului evreiesc din New York, și, tot în acest oraș, profesor la Seminarul teologic iudaic, el deține acum catedra de istoria artelor la universitatea din Los Angeles. Opera sa principală, care se ocupă de arta ceremonială iudaică, a apărut recent în a doua ediție.

Sărbătorirea zilelor de Șavuot

Șavuot, sărbătoarea primirii Torei, a fost celebrată cu elevația corespunzătoare de către obștea noastră. Templul coral și-a primit enoriașii împodobit cu cununi de verdeață și flori. Tot așa celelalte sfinte lăcașe de rugăciune din București și din țară.

În prima seară de Șavuot (3 iunie), după serviciul divin, fruntașii obștei din București, cursanții de la Talmud Tora, distinși intelectuali, au luat parte la o masă sărbătorească oferită de F.C.E. (M) Au luat parte Eminența Sa d. Șef rabin și d-na dr. Rosen, ceilalți conducători ai Federației și Comunității evreilor din București. Eminența Sa a rostit Divrei Tora, înțelepte comentarii despre semnificația revelației sinaitice și perenitatea Decalogului.

Corul Talmud Torei a susținut un concert de cîntece religioase.

Serbarea de la Dorohoi

În preajma sărbătorii, la 30 mai, cursanții Talmud Torei din Dorohoi au organizat o reușită serbare de Șavuot, Secretarul comunității, d. Elias Rohrlich, a deschis serbarea. Corul a cîntat tradiționalele *Akdamot* și alte cîntece, în ebraică și idiș, sub conducerea d-lui prof. Blănaru.

Hahamul Pincu Wasserman a vorbit despre semnificația zilei. Cursanta Gerta Goldenberg a expus, în română, idiș și ebrică, semnificația sărbătorii de Șavuot.

AL 11-LEA RESTAURANT RITUAL AL OBȘTEI

(Urmare din pag I-a)

torul a continuat: *„De curînd la realizările noastre s-a adăugat amenajarea restaurantului ritual, unde zilnic se servește masa în condiții civilizate. Primele seri de Seder din acest an care au corespuns cu deschiderea restaurantului, au întrunit majoritatea enoriașilor încîntați de frumusețea și amplitudinea actului festiv colectiv pe care l-au trăit.*

Toate aceste înfăptuiri au necesitat cheltuieli ce au fost acoperite din bugetul Federației care, la recentul Congres, a raportat cheltuieli similare și pentru celelalte comunități din țară, totalizînd peste 5 milioane lei".

În încheiere, d. președinte S. Leibovici a exprimat gratitudinea tuturor coreligionarilor din Brașov pentru Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen, sub a cărui îndrumare înțeleaptă s-au realizat și se realizează atîtea opere minunate pe tărîmul vieții religioase, culturale și sociale iudaice.

Corul și formația instrumentală.

Aspect de la masa festivă.

Cuvîntul Eminenței Sale d. Șef rabin

Primit cu dragoste și ascultat cu venerație a luat cuvîntul Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen.

„În aceste clipe festive, să ne amintim că ezi e prima zi după Șavuot, că această zi are un nume, Isru Hag, *adică „Opriți, rețineți sărbătoarea..." Iar pentru voi, iubiți frați și surori ai comunității din Brașov, această zi este chiar o sărbătoare, pe care v-a dăruit-o energicul și dinamicul vostru președinte, d. ing. Leibovici. L-am ascultat adineauri evocînd oameni și episoade din istoria comunității, începînd cu primul evreu stabilit aici, acum 150 de ani, și care purta numele simbolic* Ben Iehuda, *fiul poporului său. Dacă acest Ben Iehuda ar fi putut străpunge pînza timpului, dacă ar putea lua cunoștință de tot ce avea să se întîmple obștei, de-a lungul vremurilor, și dacă și-ar fi pus întrebarea dacă merită să întemeieze această obște, putem fi siguri că răspunsul său ar fi fost afirmativ. Întocmai ca Moise, care de pe culmea muntelui Sinai, avînd revelația a ceea ce avea să fie soarta fiilor Torei pînă la capătul generațiilor — suferințe, jertfe, persecuții, martiriu — a acceptat fără ezitare mesajul divin, și odată cu el, ca un singur om, 600 000 de evrei, întreg poporul generației seale — tot astfel și Ben Iehuda, și fiecare dintre noi considerăm că aceasta a fost și a rămas calea cea dreaptă, calea propriului nostru destin istoric.*

Dacă Ben Iehuda s-ar afla acum aici, cu noi, alături de noi, în acest impunător lăcaș, fără îndoială că și-ar simți inima plină de bucurie, întocmai ca și noi, văzînd că ceea ce el a început, acum 150 de ani, a fost dus mai departe, că ceea ce au dus mai departe urmașii săi, continuăm noi, urmașii urmașilor săi.

Președintele vostru a evocat istoria obștei. Și eu cunosc această istorie, mai ales că în ultimii 35 de ani am avut legături dintre cele mai strînse cu comunitatea din Brașov. Am cunoscut îndeaproape pe ultimii săi rabini eminenți, pe gaonul David Sperber, o lumină în Israel, ale cărui response fac și azi autoritate în lumea religioasă evreiască și cu a cărui prietenie m-am mîndrit. Tot așa, am cunoscut pe rabinul dr. Deutsch, un erudit respectat și stimat nu numai de cei pe care i-a păstorit cu înțelepciune. Pe atunci, obștea voastră număra mii de enoriași, existau sinagogi ortodoxe și temple neologe, numeroși clerici și deserseni de cult. Astăzi ați rămas puțini la număr, templul acesta este deopotrivă lăcaș de rugăciune pentru ortodoxi și neologi — și nu e deloc rău că e așa, căci dincolo de ceea ce ne deosebește ca rit sau obicei ne unește credința, tradiția, destinul istoric comun. Astăzi sînteți mai puțini la număr, dar nu numărul contează, ci faptul că mențineți comunitatea, că ceea ce a început acum 150 de ani Ben Iehuda voi continuați, în condițiile de deplină libertate religioasă și cu demnitatea pe care statul socialist o asigură tuturor cetățenilor săi. Cu aceeași rîvnă sfîntă continuați a păstra templul ridicat acum 75 de ani, Talmud Tora, unde răsună învățătura pentru tinerele vlăstare, așezămintele de cultură și asistență, tot ceea ce formează sufletul viu al iudaismului. Toate acestea există și trebuie să existe, căci ele sînt iudaismul viu. Diminuarea numărului nu înseamnă cîtuși de puțin diminuarea însemnătății, căci nici unul din preceptele și îndatoririle credinței noastre nu și-a diminuat din importanță în urma faptului că obștea s-a diminuat ca număr. Dimpotrivă. Acest lucru face ca răspunderea fiecăruia dintre voi să fie și mai mare, căci este evident că ceea ce nu face el riscă să rămînă nefăcut".

Continuînd ideea, Eminența Sa a elogiat pe d. haham Herșcu Mohr, singurul deservent de cult al obștei, care cu atîta rîvnă sfîntă și abnegație caută să răspundă cerințelor coreligionarilor nu numai din Brașov, ci și din comunitățile învecinate, lipsite de deservenți. De asemenea, a elogiat pe distinsul președinte al comunității, d. ing. Sami Leibovici, subliniind că munca d-sale sfîntă arată ce poate înfăptui un om dăruit obștei, credinței și tradiției noastre străvechi. Eminența Sa a încheiat impresionanta alocuțiune invocînd pronia divină asupra obștei, conducerii sale și tuturor enoriașilor.

A urmat un reușit program artistic, susținut de corul Talmul Torei și de formația dirijată de d. Bernhard Francisc. Cu deosebită măiestrie au interpretat melodii religioase d-na Clara Clopot și d. Ghido Sternbaum.

Seara, conducerea Comunității a oferit o masă la care au luat parte enoriași de vază ai obștei, distinși intelectuali. În timpul mesei, care a decurs într-o atmosferă deosebit de plăcută au luat cuvîntul d-nii: ing. *Sami Leibovici, Feiler Desideriu,* fost președinte al comunității în perioda grea a războiului, *Victor Rusu,* prim-redactor al „Revistei cultului mozaic".

Eminența Sa a felicitat călduros conducerea și enoriașii obștei pentru realizările de pînă acum exprimîndu-și convingerea că și de aici înainte se vor număra printre comunitățile noastre fruntașe.

35 de ani de la pogromul din Iași

MARTORII OCULARI POVESTESC

O evocare de MARIUS MIRCU

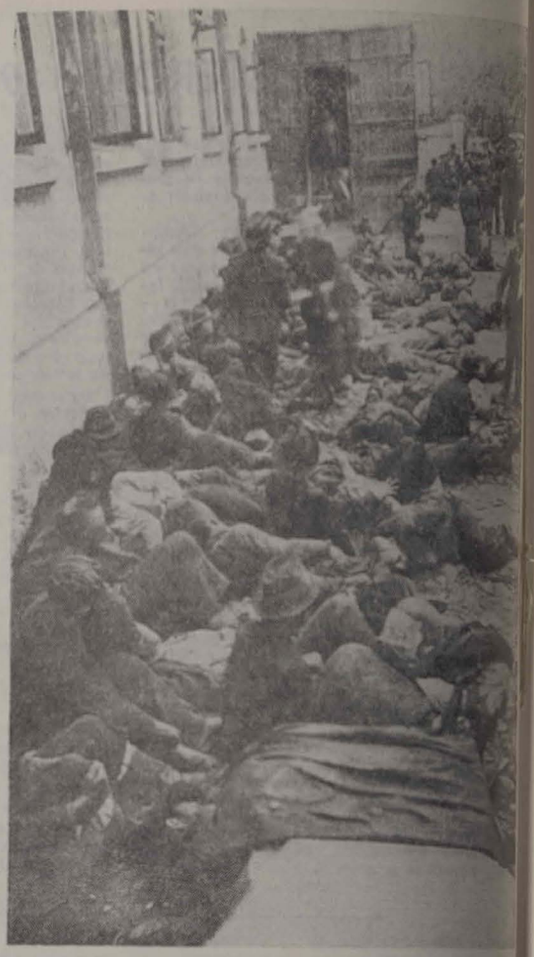

29 iunie 1941 în curtea Chesturii din Iași: cadavre și viitoare cadavre

ARE CUVÎNTUL FIUL

Eu — îmi povestește Dan David — mai aveam atunci, în iunie 1941, două luni pînă să împlinesc 21 de ani. Mi-a fost dat să-i împlinesc în lagăr.

Eram concentrat ca premilitar, lucram la săparea tranșeelor de apărare pasivă. Grupa mea, vreo 60 de evrei, a lucrat la Căminul de studente și la Universitate. La Universitate ni s-a alăturat de cîteva ori profesorul de chimie Radu Cernătescu și un grup de studenți neevrei, în semn de solidaritate. De la 13 iunie am fost repartizați la cimitire: la Sfînta Treime, la cel evreiesc. Lucram gropi mari, comune, pentru victimele bombardamentelor ce se așteptau.

În a treia decadă a lunii iunie, alarmele aeriene s-au întețit. Dacă mă surprindeau în drum spre cimitirul unde lucram sau înapoi spre casă, intram într-unul din numeroasele adăposturi improvizate ori amenajate. De cîte ori eram la adăpost, se găsea cîte unul care perora cu furie:

— Jidanii fac... jidanii dreg... moarte jidanilor!

Cînd am auzit prima dată, mi-am spus: „Nenorocitul! Și-a pierdut mințile!". A doua oară, în alt adăpost, alt individ rostea aproape exact aceleași vorbe. La fel în adăposturile următoare în care am poposit.

— Îl cunoașteți? întrebam oamenii.

— Nu e din cartier. Se pare că nici din oraș.

Și în tramvai, cîte un necunoscut se rățoia cu aceleași lozinci. Deci nu erau acte spontane, nici izolate.

Cînd au început bombardamentele, la cimitir se aduceau victimele; noi, premilitarii evrei, ne ocupam de îngroparea lor. S-a hotărît să lucrăm și duminica, veniseră călduri, erau multe cadavre, se descompuneau repede.

Sîmbătă seara, în 28 iunie, venind de la cimitir spre casă — loculam pe strada Ștefan cel Mare nr. 71, peste drum de biserica Trei Ierarhi, într-o curte mare, cu mulți locatari — s-a simțit că se pregătește ceva împotriva noastră, a evreilor din Iași. Nu mă întreba cum și ce s-a simțit, instinctul, zvonurile, ochii unor neevrei, aerul pe care îl respiram (respiram greu), totul ne avertiza. Și vecinii de casă neevrei o simțeau: unii au plecat cu familiile din oraș, alții și-au însemnat casele cu cîte o cruce mare, două, trei...

Seara a sunat alarma. Am intrat cu toții în adăpost. N-am mai ieșit toată noaptea. Pe la 5 dimineața a venit, din oraș, nea Alexe Ion, invalid din războiul 1916—1918, vechi prieten al casei:

— Să vă ascundeți! Îi ridică pe evrei din casă, din stradă, îi pornesc nu știu unde!

— Nu mă duc azi la premilitărie! i-am spus tatii.

— Nu se poate, trebuie să-ți faci datoria!

Am luat-o spre Păcurari, spre cimitirul Sfînta Treime, să nu-l supăr pe domnul Grigore Bortică, administratorul, care se purta cu noi atît de frumos. Nu riscam cine știe ce, eram în uniformă de premilitar: trenci kaki, bască kaki, insignă, ordin de serviciu. În dreptul străzii Ștefan cel Mare, o patrulă: un ofițer hitlerist, trei soldați germani, doi soldați români; trăgeau focuri de armă după cineva care nu auzise, de peste drum, somația să se oprească. L-au oprit pe veci, în fața mea: era voiajorul Șmilovici.

Pe strada Lăpușneanu, în mijlocul drumului, o coloană de vreo cincizeci de evrei, bărbați, femei, copii, cei mai mulți în pijamale. Îi conduceau trei soldați germani, trei români, un comisar. Se îndreptau spre Chestura Poliției, cu brațele ridicate. Auzeam înjurăturile ostașilor, vedeam loviturile cu patul pușii și cu ascuțișul baionetei, auzeam vaietele incolonaților. M-am grăbit spre cimitir. Întîlneam mereu asemenea coloane. De cîteva ori am vrut să mă înapoiez acasă, dar îmi răsunau cuvintele tatii: „Fă-ți datoria!".

La cimitir se prezentaseră doar cîțiva. Administratorul ne-a spus:

— De ce-ați venit? E lată rău în oraș, am fost pe-acolo. Ascundeți-vă în gropile săpate de voi, printre cadavre.

Eu am hotărît să mă înapoiez acasă, eram îngrijorat de ai mei.

ARE CUVÎNTUL TATĂL

În acest timp — povestește Marcu David, tatăl lui Dan — a venit în curtea noastră gardianul public și a bătut la fiecare ușă:

— Toți bărbații evrei între 18 și 50 de ani să meargă la Chestură să li se verifice actele!

Unii au mers, cei mai mulți s-au temut să meargă. Cei puțini care au mers, s-au înapoiat curînd: „Gata, am scăpat, mi-a dat liber!". Fluturau un bilețel pe care scria de mînă, cu cerneală: LIBER, avea ștampila Chesturii. Asta i-a îndemnat și pe alții să meargă la Chestură. Nevasta mi s-a pus în cale:

— Nu te duci!

— E ordin!

— Nu te duci!

Mulți nu s-au dus. S-au ascuns în adăposturi (așa că au fost apoi scoși cu grămada, ca din oală). Pe băiețașul vecinului meu, Ioil, mama lui l-a îndesat în cotețul cîinelui, care cu noaptea în cap o pornise hai-hui pe străzi, adulmecase el ceva.

Pe noi — eu cu nevasta și încă vreo zece familii (comerciantul Iancu Damsker, avocatul Herman Rosenhaupt, cizmarul Iosif Michel, tîmplarul Goldstein, croitorul Moritz Rosenblum, comerciantul Filip Froimovici...), nea Alexe ne-a ascuns într-un beci degradat, plin de apă, nici nu gîndeai că acolo ar putea sta oameni. De cîteva ori a venit cîte o patrulă.

— Eu i-am dus de mult pe jidanii mei la Chestură! spunea cu mîndrie nea Alexe, iar șeful unei patrule l-a și mîngîiat pe cocoașă pentru treaba asta.

Nea Alexe ieșea mereu din curte și ne informa:

— Au început să apară patrule: hitleriști, legionari, derbedei din mahala care le arată drumul. Răscolesc casele, adăposturile, adună convoaie, le mînă înspre Chestură. Dar cum le mînă, Doamne, Doamne!

Din cotețul său — povestea băiatul lui Ioil — a văzut cum, după ce au plecat patrulele, au năvălit derbedei și au jefuit casele evreiești părăsite de locatari, și-au bătut joc de fete, de femei.

Nea Alexe făcea și cîte o incursiune mai departe, în oraș, ne aducea vești:

...Îl știți pe inginerul Israel Schleier din strada Elena Doamna 45? A venit la el o patrulă, avea și doi hitleriști care îndată au trecut în spatele casei și au tras focuri de armă.

— Se trage din această casă! a strigat șeful patrulei.

Vecinul inginerului, unul Dantoș, funcționar la poștă, s-a oferit martor:

— Da, l-am văzut pe Schleier trăgînd din casă!

L-au dus la Chestură. Dar a căpătat bilet „Liber" și s-a înapoiat acasă. După-amiază a venit altă patrulă.

— Am bilet „Liber"!

— E fals! a zis același Dantoș. Nici n-a fost la Chestură!

Pe inginer l-au ridicat, pentru totdeauna, iar Dantoș, cu ginerele său i-au ocupat imediat casa, cu conținut cu tot.

...Am intrat în curtea Legiunii de jandarmi, din strada Carol. Au fost aduși acolo cîteva sute de evrei, cică „spioni". Îi loveau. Cu revolverul în mînă, avocatul Richard Filipescu din Sibiu, mobilizat ca ofițer, i-a silit pe soldați să nu mai bată. N-ar fi reușit dacă nu i se asocia și avocatul Petru Șerban din Iași, căpitan în rezervă, care a dovedit mult curaj. Dacă nu erau cei doi ofițeri, îi masacrau pe toți evreii din curte.

...Familia lui Lupu Melik (tată, mamă, fiu) a fost împușcată în stradă, lîngă Hala mare. A scăpat Estelka, de 13 ani, fugind în curtea Regimentului de Transmisiuni. Patrula o urmărea. A ascuns-o un sergent de la regiment.

...În strada Costache Negri 101, la familia Socher, puseseră într-o verandă, la uscat, niște rufărie de copil, între care o bluziță portocalie. Un funcționar de la magazinul de stofe Vartparonian, un anume Chicicoff, a chemat o patrulă:

— Jidanii au scos steagul roșu!

Au fost ridicați de-acolo cincisprezece bărbați (din care doar trei vor reveni).

...Comisarul Mircescu de la Comisariatul IV și gardianul Sava Drobotă umblă din casă în casă, la evrei:

— Oameni buni, nu ieșiți pe-afară! Ascundeți-vă cum puteți mai bine!

La acest comisariat au ținut „arestați" în beci vreo două sute de evrei, pînă a trecut urgia.

Comisarul Gratian Sprineană de la circa a II-a a ascuns la el acasă niște evrei... La comisariatul din Nicolina, comisarul-șef Șuvei și subcomisarul Coșniță au oprit sute de evrei, în loc să-i înainteze la Chestură, cum primiseră ordin; i-a ascuns în beci, într-o claie de fîn, într-o casă părăsită...

— Dați-ne voie să mergem la Chestură, să obținem bilet Liber!

— Să nu vă mișcați de-aci! Știu eu ce spun!

...Am trecut pe la familia Wachtel din strada I. C. Brătianu, aproape de Facultatea de Medicină. Se ascunsese în cămară, punînd servitoarea să ridice în fața lui un zid de lemne tăiate. Și după ce servitoarea a terminat să ridice zidul, s-a dus de a adus o patrulă...

Fratele meu, Iacob Herman David — povestește mai departe Marcu David, tatăl lui Dan — n-avea nevastă aprigă ca a mea. Iacob Herman s-a pomenit într-un convoi.

ARE CUVÎNTUL UNCHIUL

Eu, Iacob Herman David, am intrat de bunăvoie într-un convoi, mă socoteam ocrotit, eram înconjurați de armată, ziceau că ne conduc la Chestură să ne verifice actele. Aveam actele în regulă. S-a luat nevasta după mine, spunea că nu mă lasă singur, că eu nu știu să mă descurc. De îndată ce am intrat în convoi, am și vrut să scăpăm din el dar nu s-a mai putut. Ne aflam la margine, au început derbedeii să arunce în noi cu pietre, să ne lovească cu ciomege, să ne batjocorească. Strigau, ca să-i asmută și pe alții asupra noastră:

— Uite, i-au prins pe bandiții care au făcut semnalizări azinoapte!

Am căutat să ne băgăm mai la mijlocul convoiului, să nu ne atingă derbedeii; dar toți din convoi căutau același lucru. S-a iscat o busculadă, sentinelele și gardienii au început să tragă în noi, ziceau că ne-am răsculat. Cădeau morții cu mușchii. Ne culcau din cînd în cînd cu fața lipită de pavaj și trăgeau în noi. Trăgeau dacă nu țineam brațele bine întinse în sus. Pe bătrînul Șaise Sechner l-au împușcat în cap pentru că nu mai putea ține brațele ridicate.

Ne tot întîlneam cu alte convoaie, mereu mai multe, curgeau din toate cartierele evreiești, i-am recunoscut pe unii din Nicolina, din Păcurari, din Sărărie, din Tătărași... Tot drumul era presărat cu morți, magazinele evreiești erau devastate, jefuite Militari hitleriști făceau o mulțime de fotografii, în timp ce alții pozau, trăgînd în noi și rînjind... Treceau mașini cu difuzoare puternice, răspîndeau muzică veselă, valsuri...

DIN NOU FIUL

Cum am spus — continuă Dan David — eram îngrijorat de ai mei și am grăbit pasul spre casă. N-am făcut nici cincizeci de metri și, la barieră, mă oprește o patrulă: un civil și doi soldați.

— Ăsta a făcut semnalizări! a strigat civilul.

L-am recunoscut:

— Cum, măi Cremenciuc, nu mă mai cunoști? N-am făcut premilitărie împreună?

Era Dumitru Cremenciuc, legionar dintre cei mai legionari; s-a făcut că nu mă cunoaște, mi-a dat și cîțiva ghionți, ca să mă desmintă. Mi-au luat actele și, cu mîinile în sus, m-au dus cu ei. În drum au intrat în mai multe case, au scotocit pînă au mai găsit cîțiva evrei bine ascunși.

Ne-au dus după cimitire, la un Comandament de front. Am intrat într-o curte plină de evrei adunați din cartier, parte fuseseră deja cercetați (erau schilodiți). În stradă, lîngă gard, fuseseră aduși de-a sila locuitorii cartierului, să vadă ce se întîmplă cu „dușmanii" țării.

Pînă să ne vină rîndul la judecată, agenți civili se „distrau" cu noi în curte. Unui bătrîn i-au smuls barba, pe Weinstein, pietrarul de la cimitirul evreiesc, îl batjocoriseră rău de tot, pe o femeie în vîrstă au pus-o să sară „broasca" și ca s-o îndemne, o împungeau cu baioneta, era plină de sînge la spate.

— Lăsați bătrîna în pace! a strigat unul din cei de peste gard, și mulțimea a început să murmure tot mai tare. Vă n-aveți mamă?

Pe cei trei frați Alter îi fugăreau și loveau. Mie mi-au îndesat un ceaun în cap, pentru că m-am răstit la ei. M-au lovit cît au putut, adresîndu-se populației adunată afară:

— Iată mitraliera cu care a tras în armată!

— Păi pușca asta mitralieră e a noastră! a înghinat un sergent t.r., un învățător de vreo 40 de ani, concentrat.

Unul din agenți l-a prezentat pe un tînăr:

— Ăsta e parașutist bolșevic, a fost lansat azi noapte!

Un om de afară a strigat:

— E Aba Alter, lucrează cu mine la fabrica Victoria!

— Hai, împrăștiați-vă! a strigat atunci un plutonier, celor adunați cu de-a sila afară, cu voi nu fac nici o treabă!

Cînd mi-a venit rîndul, m-au împins într-o cameră — pe ușă scria: Curte Marțială — unde se afla un complet de judecată: un magistrat militar înconjurat de alți doi tineri ofițeri, cîțiva civili, un ofițer hitlerist.

Unul din civili (blond, vorbea perfect românește):

— Acest individ a tras cu mitraliera în armată. Și a făcut semnale luminoase.

— E dovedit? a întrebat magistratul.

— Avem declarația unui martor!

Am negat, am protestat. Magistratul s-a răstit la mine:

— Cum o să te cred pe tine și nu o autoritate de stat?

Deci civilii de acolo erau autoritate de stat!

M-au percheziționat. Au găsit la mine un stilou cu cerneală verde.

— Scrii manifeste verzi, ca să zici că făcute de legionari! a zis autoritatea de stat.

(Mai rău a fost cu unul la care au găsit un stilou cu cerneală roșie).

Magistratul s-a consultat cu restul completului.

— Condamnat la moarte!

M-au împins în curte, de astădată mai departe în tranșeu, unde se aflau celelalte „judecați" și condamnați.

Cînd s-a terminat „judecarea" tuturor și tranșeul s-a umplut de „condamnați" au început să tragă în noi cu mitraliera

N-a durat mult, au fost vreo 15 morți, restul răniți, ieșise un ofițer, indignat :

— Aici v-ați găsit să faceți treaba asta ? Alarmați lumea !

Pentru că cei mai mulți din noi nu se puteau ține pe picioare, ne-au băgat într-un camion acoperit cu o prelată. În remorcă a luat loc paza noastră.

Camionul a pornit spre oraș, am ajuns la Chestura Poliției.

DIN NOU UNCHIUL

Am ajuns la Chestură — povestește mai departe Iacob Herman David. În poartă, doi gradați hitleriști, fiecare cu cîte un par în mînă. Loveau cu sete în cei care intrau, numai în cap. Nici unul nu scăpa. Dacă totuși scăpai mai ușor, dacă nu cădeai, alți militari, cu drugi de fier, cu baionetele, te luau în primire în curte, te și „percheziționau". Intrarea în curte era plină de oameni prăbușiți, înjunghiați, sfîrtecați. Cei din curte, care scăpaseră mai ușor și s-au putut ridica, erau mereu puși să descongestioneze intrarea : îi așezau pe cei căzuți, movile, stive. Curtea Chesturii, așa mare cum e, era plină. Și mereu soseau convoaie. Vor fi în curte cîteva mii.

Loviturile căpătate în poartă m-au amețit, dar nu imediat, am mai avut puterea să fac cîțiva pași. De-atunci nu mai știu nimic de nevastă-mea, pe care la poartă încă o mai țineam de mînă.

N-am habar ce s-a mai întîmplat în curtea Chesturii, am fost, pesemne, multă vreme leșinat. M-au trezit zgomote puternice. Focuri de armă. Am vrut să mă ridic, să văd ce e. Peste mine căzuseră mai mulți. Focurile erau tot mai numeroase. M-am gîndit că e mai cuminte — așa m-ar fi sfătuit și nevasta — să nu ridic capul, să nu fiu curios. Am auzit focuri, țipete, zbierete, gemete, pe urmă, deodată, totul s-a liniștit. Afară de vaietele celor căzuți nu se mai auzea nimic. Foarte greu, și numai după ce, la strigătele mele de ajutor, pentru că simțeam că mă înăbuș, m-a tras un băiat, am reușit să ies de sub grămada de morți unde zăceam : curtea era plină de cadavre, de muribunzi, de răniți, se trăsese, mi s-a povestit, cu puști, cu pistoale, cu mitraliere, din toate părțile : din Chestură, din stradă de pe acoperiș, din casele vecine. Trăgeau jandarmii, trăgeau mai ales hitleriștii, ocupaseră Chestura cînd au văzut că unii din noi au primit bilete „Liber" și că au fost eliberați. Pe jos, sînge, călcai în el cu toată lățimea pingelei.

Cînd lucrurile s-au liniștit, ne-au cercetat pe cei rămași în viață. Ne-au luat actele, ne-au luat ceasuri, inele, stilouri :

— N-o să vă mai trebuiască.

Cum a început să se înnopteze, ne-au încolonat și ne-au mînat spre gară.

ȘI IARĂȘI FIUL

Cînd camionul nostru a ajuns la Chestură — continuă Dan David — începuse măcelul din curte. Era un zgomot infernal, de tot felul de arme. Camionul a oprit în apropiere. Cei din remorcă, paza noastră, au coborît, s-au îndreptat spre intrarea în curtea Chesturii și s-au asociat celor care trăgeau asupra mulțimii de evrei adunată acolo, după ce șeful pazei a spus sergentului t.r. (învățătorul) :

— Coboară-i pe toți și bagă-i în curte !

Sergentul (rămăsese cu noi doar el și un soldat), a întredeschis prelata, ne-a privit compătimitor :

— Ce să fac cu voi ?

— Fă-te că nu vezi — i-am spus — noi o luăm în fugă, care încotro !

— Se trage peste tot, n-o să scăpați ! E mai sigur în camion !

— Atunci să rămînem în camion.

— Bine, mai rămîneți !

Unul din noi i-a întins sergentului ceasul de la mînă.

— Nu, nu, a zis sergentul, păstrează-l, poate va trebui să-ți răscumperi cu el viața !

La un moment dat împușcăturile din curtea Chesturii s-au rărit, pe urmă au încetat. S-a înapoiat grupul nostru de pază :

— Am terminat gloanțele !

Prin gemuletul prelatei am văzut cum din curtea Chesturii ieșeau, încolonați cîte opt, evreii rămași în viață, înconjurați de ofițeri și soldați germani, români, de comisari.

Șeful pazei noastre a observat că ne mai aflam în mașină :

— Sergent, de ce n-ai executat ordinul ? Te trimit la Curtea Marțială !

Ne-a coborît imediat pe toți, ne-a mînat în goană în curtea Chesturii, își tot încerca pistolul dar nu mai ieșea nimic din el.

Se înserase de-a binelea.

ÎNCĂ O DATĂ UNCHIUL

Nu pot spune multe — declară Iacob Herman David, unchiul lui Dan David — eram ca beat, nu știu cum m-am trezit într-un vagon de tren (dar nu pentru persoane), gîndesc că în drum spre gară m-a sprijinit cineva din coloană. Mult mai tîrziu, un prieten ceferist, care era atunci de serviciu la gară, mi-a povestit :

— Știi, moș Herman, fuseseră comandate pentru transportul vostru 50 de vagoane ; dar 12 din ele au fost refuzate, pe motiv că erau vagoane de vite, cu obloane de aerisire, iar nu vagoane de marfă, care se închid ermetic. Însă nici cele 38 de vagoane acceptate n-au fost folosite, numai 33, pentru că v-au înghesuit pînă la 150 în vagon, erați în total 2 530, am fost de față ! Să fi văzut — dar ai văzut, se putea să nu vezi ? — cum vă mai împingeau în vagoane : „Mai repede ! Mai repede !", cu arma, cu baioneta, intrau cu baioneta în carne vie.

În vagon mi-am revenit. Mi-a spus un vecin din vagon că mă credea mort și era să mă folosească drept bancă, s-a așezat pe mine. A auzit că gem și mi-a tras cîteva palme bune, pînă m-a trezit. Așa se face că îți pot povesti cîte ceva din drum. Dacă nu mureau repede mulți din vagon și dacă pe aceștia nu-i cobora la fiecare oprire, în înghesuiala aceea nici eu n-aș fi supraviețuit. M-am nimerit la o spărtură în peretele vagonului. Mi s-a oferit bani (își păstraseră unii bani ascunși) dar n-am vrut să-mi cedez locul, n-am vrut să mor eu în locul lor, judecă-mă cum vrei. Au încercat cu forța, însă flăcăul care mă pălmuise zdravăn mi-a luat apărarea. Nu știu ce s-a întîmplat noaptea, nu știu ce s-a întîmplat în ziua următoare, am dormit. Tînărul meu — mereu avea impresia că am murit dar vedea că respir și îmi făcea vînt cu un *sidur* pe care îl zărise în buzunarul meu, i se năzărise că va supraviețui el dacă voi supraviețui eu — mi-a povestit că ne-au plimbat cu trenul pe la Tîrgu Frumos, apoi la Pașcani, la Lespezi, iar la Pașcani, pînă la Roman și din nou la Pașcani, încă o dată la Tîrgu Frumos. La Tîrgu Frumos m-am trezit (tînărul m-a trezit), am ajuns seara.

— De ce ne-or fi plimbînd atîta ?

— Pesemne nu știu ce să facă cu noi ! Ne plimbă, ca să mai moară din noi, să n-aibă atîtea probleme !

La Tîrgu Frumos ne-au coborît — nu pe toți, numai trei vagoane. Într-un vagon a fost găsit un creștin, Eugen Bongard, se afla acolo nu cu voia lui. L-au gonit. Ne-au băgat în sinagogă. Am dormit mai ca lumea, dar apă n-am putut bea, n-a lăsat domnul comisar Botez — îl știam bine ! — nici căpitanul Marinescu, l-au bătut pe președintele Comunității locale cînd a vrut să aducă o găleată cu apă. În gară încă, un copil de 13 ani, dintr-un vagon care n-a fost deschis, a ieșit printr-un gemuleț și a ajuns la o baltă, s-a aplecat să bea din ea. Plutonierul ajutor de comandant al trenului a tras în el, l-a împușcat în pulpă. A căzut.

— Apă ! Apă ! striga.

— Vrei apă ! i-a spus plutonierul, na, satură-te !

L-a ținut cu capul în baltă, pînă s-a înecat.

Dimineața iar ne-au băgat în vagoane, acum era mai comod, nu mai rămăseserăm așa de mulți. Am văzut, din vagon, cum se repeziseră niște derbedei în grămada de cadavre coborîte din trenul nostru : primii ajunși la fața locului, au golit buzunarele morților ; cei care au sosit după ei, le-au scos hainele, încălțămintea ; următorii s-au mulțumit cu lenjeria. Aproape toate cadavrele au rămas goale. Au fost aruncate — mi-a relatat un localnic, cînd m-am dus să revăd locurile — în două gropi mari, în cimitirul evreiesc : 654 de morți.

Preotul Paul Teodorescu din Războieni venise în acea zi cu trenul la Tîrgu Frumos. Aflînd ce se petrece, s-a dus la cimitir. S-a apropiat de una din gropi și a auzit, din fundul ei : „Mor, mor". S-a adresat celor care azvîrleau cadavrele înăuntru :

— N-auziți că strigă unul din groapă ?

— Auzim, dar ce putem face ?

— Să-l scoateți.

— N-avem voie, ne împușcă ! Am încercat noi cu unul !

— Cine e mai mare aici ?

— Subofițerul german de colo !

Între timp s-a apropiat și subofițerul și l-a întrebat pe preot, în românește :

— Ce vrei ? Cine ești ?

— Sînt preot ortodox român. Nici o religie din lume nu aprobă ca un om să fie îngropat de viu !... Dar dumneata cine ești ? Unde ai învățat românește ?

— Am făcut școala superioară de comerț la Sibiu... Ești în slujba jidanilor ?

— Sînt în slujba Domnului !

Preotul n-a plecat. Cînd s-a îndepărtat subofițerul, fiind chemat, a putut fi scos din fundul gropii, de sub zeci de morți, muribundul. Era gol. I s-a dat cămașa unui decedat. A fost retrimis la tren.

Iar comisarul I. Botez, cînd a aflat de întîmplare, i-a luat la bătaie pe cei care scoseseră din groapă muribundul.

Am avut un noroc extraordinar : un vecin de vagon a convins un ceferist să-i aducă pe ascuns o cană cu apă de la locomotivă, pentru care i-a dat zece mii de lei. A băut cu atîta lăcomie încît, la jumătatea cănii, i s-a făcut rău. Era să se verse restul de apă : am apucat cana la timp și am băut, dar pe îndelete, să n-o pățesc și eu.

A mai trecut o zi și trenul nostru a pornit din nou. Adevăratul calvar abia acum a început. Da, am fost unul din călătorii faimosului „tren al morții" Iași-Călărași !

În zori am ajuns la Mircești. Vagoanele au fost deschise ca să fie coborîți cei care decedaseră între timp. S-au descărcat 327, atîta l-am auzit pe un plutonier care raporta nu știu cui. Cînd s-au deschis ușile, cîțiva au sărit afară, zăriseră o baltă chiar lîngă tren. Au fost împușcați.

Flăcăul de lîngă mine, ocrotitorul meu, a cerut mai multe cămăși (ne dezbrăcaserăm mai toți, din cauza căldurii), le-a legat de mîneci, a format un „lanț" destul de lung ca un capăt să ajungă pînă jos, în baltă. Apa s-a îmbibat în lanț și noi, pe rînd, am supt din el. Dacă trenul n-ar fi pornit prea repede, ar fi „băut" cu toții. Multă vreme au tot supt din cămăși...

Trenul cu gemete, cu vaiete, a pornit mai departe, era tot mai cald, tot mai înăbușitor deși, cu fiecare oprire, eram tot mai puțini. Ne beam urina (urina era la mare preț, se făceau danii de urină, se vindea urină, își puneau oamenii comprese cu urină la cap, la inimă), ne sugeam sîngele din răni, ne sugeam puroiul, setea ne chinuia mai departe. Noi nu ne mai sinchiseam cînd, sub ochii noștri, unii își luau viața, nu mai aveam putere să intervenim. Vreo opt și-au pierdut mințile, dar jumătate din ei erau inofensivi.

La Săbăoani s-au mai descărcat 300 de cadavre.

La Roman nu știu ce s-a întîmplat, a stat trenul o noapte întreagă ; au fost coborîte 55 de cadavre dar am fost coborîți și noi, tot trenul, ne-au stropit cu furtunul pentru că înotam în murdărie (în vagon ne făcuserăm nevoile toate), ni s-a dat chiar să bem apă (asta a mai doborît cîțiva), niște cucoane de la Crucea Roșie, în cap cu una tare energică, ne-au împărțit de-ale gurii (foarte puțini au putut mînca, vomitau imediat), niște doctori militari au pansat rănile (dar erau prea multe răni, iar doctorii prea puțini). Cînd ne-au mînat iar în vagoane, le-am găsit curățate, așternuseră pe jos paie, să putem sta ca lumea.

La Mărășești n-au mai fost coborîte, din trenul acela blestemat, decît zece cadavre, la Inotești patruzeci.

Trenul nostru s-a oprit la Călărași, definitiv. Comandantul trenului, un sublocotenent, a raportat unui ofițer superior care venise să ne întîmpine :

— Am onoarea să raportez că din cei 2 530 suspecți încărcați la Iași, am preluat la Tîrgu Frumos 1 776 în viață. Din aceștia, am onoarea să predau 1 011 bucăți vii, 69 muribunzi, 25 cadavre !

Ce fel de „bucăți vii" s-a văzut imediat, cînd am defilat prin fața autorităților locale : abia ne mișcam, ne sprijineam unul de celălalt, toți cu răni purulente, cu sînge coagulat în cap, deschideau autoritățile niște ochi de parcă nu eram oameni !

Am fost cazați într-o magazie din curtea unui regiment, unde am rămas vreo două luni. Nu pot spune că am dus-o rău acolo, autoritățile aveau grijă de noi, comunitatea locală și cea din București ne trimiteau ajutoare, ne aducea alimente și populația românească ; dacă mureau cîțiva pe zi, asta era din cauza celor pățite la Iași și din cauza blestematului de tren al morții.

Ce s-o mai întind, la 31 august 1941, am fost readuși la Iași. Ne-a întîmpinat în gară domnul comisar-șef D. Pacu în persoană, cu pîine și sare :

— Oameni buni, ați fost judecați și găsiți nevinovați. Complet nevinovați, aveți cuvîntul meu ! Sînteți oameni cinstiți, vă înapoiați la casele voastre și să uitați tot ce a fost ! Fiți mai departe cetățeni loiali, țara are nevoie de voi !

O, dacă și-ar fi dat seama de acest lucru măcar cu o zi înainte de pogrom !

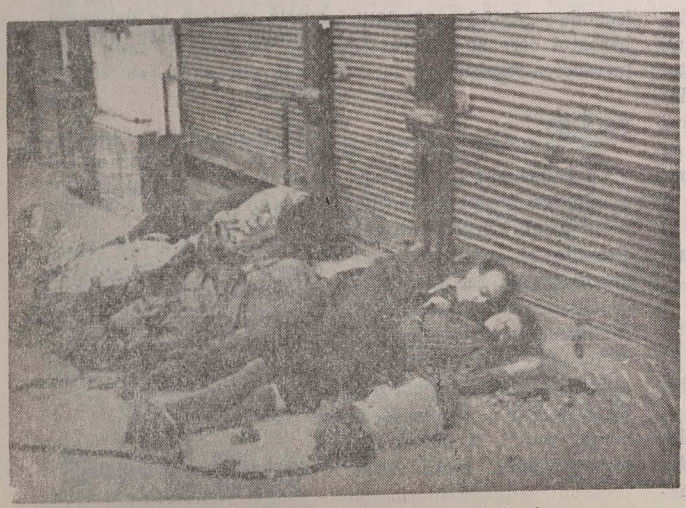

În „duminica aceea", pe una din străzile Iașului

GLOSAR IUDAIC

Kohen

Aaron și fiii săi au fost aleși să fie *kohanim* în Mișkan și după aceea în templu. Misiunea lor era să oficieze jertfele și să ardă miresmele. Lor le revenea misiunea de a face toate slujbele ce implicau puritate deosebită.

Titlul de *kohen* a trecut din tată-n fiu printre urmașii lui Aaron, generație după generație, pînă în zilele noastre.

Dată fiind sanctitatea kohenului îi este oprit a se căsători cu o femee divorțată și nu are voie a se afla în preajma unui mort.

În semn de cinstire, kohenul este chemat primul la citirea Torei.

În zilele de sărbătoare, kohenul binecuvîntează de pe amvon credincioșii aflați la rugăciune („Să te binecuvînteze Dumnezeu și să te păzească, Domnul să te lumineze și să-ți dea har, să-și întoarcă Domnul fața către tine și să-ți dăruiască pace").

KOHEN GADOL

Căpetenie a poporului, era al doilea în rang, după rege. Marele preot era investit în funcția sa de Sanhedrin.

Marele preot se distingea de ceilalți *kohanim* prin putere, avuție și în țelepciune și era cel dintîi între preoți.

KOTEL MAARAVI

(Literal : Zidul de apus)

Zidul apusean, parte a peretelui ce împrejmuia curtea templului.

Zidul apusean este singurul vestigiu al pereților templului, după cea de-a doua distrugere.

SIMHA RAZ

ŞTIRI

ידיעות

MEDICI

Savantul elveţian prof. dr. Erwin Ackerknecht, cunoscut prin lucrările sale de istorie a medicinei, este autorul unei cercetări privind contribuţia evreilor la dezvoltarea medicinei.

Abordînd tema atît din punct de vedere istoric-cronologic cît şi social-cultural, savantul elveţian subliniază valoarea noţiunilor medicale cuprinse în Biblie privind alimentaţia, odihna etc., oglindirea acestor valori — în legătură cu problemele religioase — în Talmud Tora, apoi în gîndirea europeană, mai ales în Spania şi Franţa. Meritorie este contribuţia învăţaţilor evrei nu numai în domeniul observaţiilor şi al descoperirilor, dar şi în acela al conservării şi exegezei textelor vechi, ca şi în acela al traducerilor din greacă, latină, arameică şi ebraică în limbile diferitelor popoare în mijlocul cărora trăiau.

În ciuda situaţiei şi atmosferei ostile care li s-a creat în trecut, unii medici evrei s-au bucurat de încrederea şi de protecţia unor capete încoronate. În Italia, pînă şi unii papi aveau medici evrei la curţile lor, cel puţin pînă în momentul înfiinţării ghetourilor. Unii medici marani, bucurîndu-se de dreptul de a practica în regatele sau principatele „curăţate de evrei", au devenit vestiţi, pînă cînd şi acestora li s-a ridicat dreptul de a practica.

Secolul al XIX-lea a însemnat un punct de cotitură : zidurile ghetourilor s-au dărîmat, iar universităţile şi-au deschis porţile şi pentru tinerii evrei, care au putut face studii medicale. Unii dintre ei au adus contribuţii majore în domeniul medicinei.

INSTITUT

Institutul istoric evreiesc din Varşovia cuprinde Muzeul martirilor şi al ghetourilor din Varşovia şi din alte oraşe poloneze, o galerie de tablouri şi sculpturi ale artiştilor din ghetouri şi o expoziţie permanentă de obiecte, între care cele două vase de lut în care d-rul Imanuel Ringelblum, cronicarul ghetoului varşovian, şi-a ascuns interesantele sale însemnări zilnice şi documente care s-au descoperit şi s-au editat după război.

Biblioteca Institutului conţine o valoroasă colecţie de tipărituri privind iudaismul, cărţi rare şi colecţii de periodice. Acestea provin din bibliotecile şi muzeele evreieşti din ţările ocupate de hitlerişti, pe care aceştia le-au concentrat la Varşovia, printre care bibliotecile seminariilor rabinice din Breslau (Wroclaw), Berlin şi Viena, ale ieşivei din Lublin etc.

COMEMORARE

S-au împlinit 50 de ani de la moartea lui Ephraim Moses Lilien, a cărui delicată peniţă a înfăţişat, cu o artă desăvîrşită, întoarcerea evreilor în Ţara Sfîntă, pe Moise purtînd Tablele Legii şi alte zeci de scene legendare care au ilustrat ediţiile de lux ale Bibliei, ca şi poemele lui Morris Rosenfeld „Cîntecele ghetoului".

Născut într-o casă săracă dintr-un tîrguşor galitian, Lilien a studiat pictura la München — oraş care, la finele secolului trecut, era un vestit centru al artelor plastice — şi s-a făcut cunoscut printr-o serie de expoziţii personale în Europa şi în America. A murit prematur, la 51 de ani, în plină putere creatoare. A lăsat numeroase creaţii valoroase, peisaje din Orientul apropiat ca şi din Austria şi Ungaria, vignete şi frontispicii cu caracter biblic, grafică de carte şi desen de şevalet în peniţă şi tuş indian, caracterizate prin precizia, fineţea şi eleganţa liniilor, ca şi prin puternicul contrast între negru şi alb.

DESCOPERIRE

Un grup de arheologi de la Universitatea ebraică a făcut o descoperire care constituie cea dintîi dovadă că Primul Templu şi oraşul Ierusalim au fost distruse, în anul 586 înainte de era modernă, de către oştirile babiloniene sub domnia regelui Nabukadneţar.

Lucrînd la degajarea unui turn de apărare datînd din secolul VII—VIII înainte de era modernă, grupul de arheologi, condus de prof. Nachman Avigad, a descoperit — la o adîncime de 35 m. faţă de nivelul străzii şi în mijlocul unei mase de lemn putred şi de cenuşă — mai multe vîrfuri de săgeţi, de oţel şi de bronz. „Sîntem absolut siguri — a declarat prof. Avigad — că aceste arme au fost folosite de apărătorii Ierusalimului, acum 2500 de ani, în lupta lor împotriva invadatorilor." În adevăr, după cum citim în Regii IV, 25, 9 : „Şi a ars casa Domnului, casa regelui şi toate casele din Ierusalim ; toate casele cele mari le-a ars cu foc".

PREMII

Cu ocazia comemorării a 120 de ani de la moartea lui Heinrich Heine, tradiţionalul premiu literar care poartă numele ilustrului poet a fost decernat scriitorului de limbă germană Marcel Reich-Ranicki, autor a numeroase volume de istorie a literaturii germane şi de critică. Dintre acestea, amintim volumul „Despre tulburătorii liniştei — evreii în literatura germană", apărut în 1973.

Născut în Polonia în anul 1920, Marcel Reich-Ranicki şi-a petrecut copilăria la Berlin pînă la vîrsta de 18 ani, cînd hitleriştii l-au deportat într-un lagăr din Polonia. În anul 1943 a izbutit să evadeze din ghetoul din Varşovia şi a trăit ascuns în acelaşi oraş pînă la eliberarea lui, cînd s-a întors în Germania. Astăzi este profesor de literatură germană la Universităţile din Uppsala (Suedia) şi Tubingen (R. F. Germania).

Anul acesta, tradiţionalul premiul Felix Mendelsohn-Bartholdy a fost decernat pianistului Andras Hamary din Ungaria, în vîrstă de 25 de ani şi violonistului Edward Zienkowski din Polonia, în vîrstă de 22 de ani. La concurs s-au prezentat opt pianişti şi patru violonişti. Festivitatea decernării premiului a fost urmată de un recital, la care cei doi laureaţi au interpretat sonate şi fantezii de Mendelssohn, şi care s-a bucurat de un mare succes.

PRESA

În Israel apar 24 de cotidiene, dintre care 11 în ebraică, 4 în arabă, iar celelalte în : idiş, română, engleză, franceză, germană, maghiară, polonă, rusă, bulgară. Numărul revistelor se ridică la 550, dintre care aproximativ 300 în ebraică.

HABAD

În cadrul obştei evreieşti din S.U.A. se dezvoltă mişcarea hasidică „Habad". În timp ce acum zece ani nu existau în S.U.A. decît 25 de centre „Habad", astăzi mişcarea dispune de localuri şi şcoli în toate cele 50 de state ale Americii de Nord. Recent s-a inaugurat un asemenea centru în orăşelul universitar Ann Arbor (statul Michigan) din iniţiativa rabinului Goldstein. Centrul se compune dintr-o clădire vastă, cu patru etaje, cu sinagogă, bibliotecă, săli de lectură şi de conferinţe, discotecă, restaurant kaşer, camere de oaspeţi etc.

ROBESON

„Cei mai buni prieteni ai săi erau evreii", scrie Richard Yaffe, corespondentul de la New York al lui „Jewish Chronicle", despre vestitul cîntăreţ american, basul Paul Robeson, care a decedat într-un spital din Philadelphia. Robeson a fost un sincer prieten şi admirator al poporului evreu, al istoriei sale şi, în primul rînd, al muzicii evreieşti. Era un cunoscător al limbii idiş şi neuitate au rămas interpretările sale în această limbă : „Zug nişt dus iz di leţte veg" şi „Ghit ghitun, haver ?". Soţia sa, Eslanda Goode, era de religie mozaică, descendentă a unei vechi familii sefarde.

FILATELIE

„Cartea Esterei", meghila care, an de an, se citeşte de Purim, a inspirat crearea unei serii de mărci poştale care au fost tipărite în Israel, în luna februarie a acestui an.

Seria cuprinde trei valori de timbre multicolore. Timbrul de 40 agoroth îl reprezintă pe regele Ahaşveroş şi inscripţia „În zilele lui Ahaşveroş" în limbile ebraică şi engleză. Valorile de 80 agoroth înfăţişează scena încoronării Esterei, cu inscripţia : „Şi a aşezat coroana regală pe creştetul ei", iar marca de 1,60 lire reprezintă scena răsplătirii lui Mordehai, cu legenda : „Astfel e răsplătit bărbatul care se bucură de încrederea regelui".

PROCES

La Düsseldorf (R. F. Germania) va începe în curînd procesul unei organizaţii antisemite, al cărei scop era reînfiinţarea partidului naţional-socialist. Acuzaţii, în număr de zece, au întemeiat — încă din anul 1971 — aşa-numitul „Grup de luptă naţional-socialist pentru Germania mare", în scopul instaurării unui regim rasist totalitar. Ei posedau arme şi făceau exerciţii de tir.

MONUMENT

Sculptorul Selinger a prezentat d-rului Nahum Goldman, preşedintele Congresului Mondial Evreiesc şi d-lui Henri Bulawko, preşedintele Asociaţiei deportaţilor evrei din Franţa monumentul de granit care va fi dezvelit în luna mai a.c. pe locul fostului lagăr de exterminare de la Drancy unde, în timpul războiului, hitleriştii au deportat 120.000 evrei din Franţa.

DISTINCŢII

Guvernul R. P. Bulgaria l-a decorat pe profesorul de muzică Eliezer Ben-Sion, acordîndu-i în acelaşi timp şi titlul de „artist al poporului". Acelaşi înalt titlu a fost acordat şi pianistului Alexis Weissenberg. De asemenea, cu ocazia împlinirii vîrstei de 50 de ani, a fost decorat d-rul Solomon Leviko, unul dintre conducătorii Asociaţiei culturale evreieşti din Bulgaria şi preşedintele filialei din Sofia a acestei Asociaţii.

MONOGRAFIE

La Viena a apărut o monografie intitulată „Comunitatea evreiască din Austria". Această lucrare — realizată de un grup de istorici ai Academiei de Ştiinţe din Austria — analizează istoricul comunităţii din această ţară din cele mai vechi timpuri şi pînă în zilele noastre şi e însoţită de numeroase clişee şi de facsimile.

OBŞTE

Potrivit unor date recente, în Zambia trăiesc actualmente 950 de evrei. În ciuda acestui efectiv modest, comunitatea posedă o şcoală şi un centru cultural.

DEMOGRAFIE

După datele publicate de biroul central de statistică, la sfîrşitul anului 1975, populaţia statului Israel era de 3.490.000 persoane, dintre care 2.953.000 (aproximativ 80%) evrei şi 537.000 neevrei.

În anul 1975, populaţia a crescut cu 69.000 persoane dintre care 51.000 evrei. Această creştere se datorează sporului demografic natural.

DECES

La Paris a încetat din viaţă — în vîrstă de 73 de ani — Robert Blum, fiul fostului prim-ministru al Franţei Léon Blum.

Robert Blum a fost preşedintele O.R.T. (Organizaţia pentru promovarea meşteşugurilor şi agriculturii printre evrei) din Franţa şi unul dintre conducătorii Ligii Drepturilor Omului.

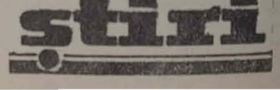

חסידים דערציילן

אן אלטער מנהג...

ווען רבי לוי יצחק איז אויפגענומען געווארן רב אין בערדיטשעוו... ווען ער האט נאך נישט געהאלטן קיין דין־תורות מיטן רבונו־של־עולם, כדי צו געפינען זכותים אויף יידן... ווען ער האט זיך נאך נישט אויסגעטענהט מיטן רבונו־של־עולם, ווי מיט זיינס גלייכן, ווי ער פלעגט עס טאן... ווען ער האט נאר וואס בא עצם דאס ככא רבנות — האט ער זיך אויסגענומען מיטן ראש־הקהל כון בערדיטשעוו, אז ער זאל אים נישט מטריח זיין פאר נישט וויכטיקע ענינים, כדי אים נישט מבטל צו זיין פון לימוד תורה.

בכן, זאל מען אים נישט רופן צו קיין זיצונגען סתם, אין וועלכע מע באהאנדלט נישט קיין וויכטיקע זאכן. יא, ווען מע וועט דארפן אננעמען א נייע תקנה, ווען מע וועט וועלן איינפירן א נייעם כנהג — דעמאלט יא. דעמאלט מעג מען אים מטריח זיין.

אין א שיינעם טאג האבן זיך די בערדיטשעווער טובי הקהל פארזאמלט כדי צו באהאנדלען אן ענין, וואס לויט זייער מיינונג איז עס פון דער ערשטער וויכטיקייט. היות אין שטעטל זענען פארן ארעמעלייט, וואס גייען ארום שנארן איבער די הייזער, כדי זיי זאלן האבן מיט וואס מפרנס צו זיין זייער ווייב און קינדער, צי אויף שבת־הוצאות — איז דאך דאס א ביזזון פאר בערדיטשעוו... האבן זיי זיך געטראכט, אז בעסער וועט מען איינפירן א נייעם כנהג, אז די ארעמעלייט זאלן באקומען יעדן חודש עטלעכע גראשן פון דער קהלס־קאסע פארשטייט יך, אז דאס קוים גקלעקט אויף ברויט פאר עטלעכע טעג.

נו, אז מע וויל איינפירן אזא נייעם, שפאגל־נייעם, מנהג, האט מען פארבעטן אויך דעם רב. ר' לוי יצחק בערדיטשעווער, און מע האט אים פירגעלייגט די נייע תקנה. וואס זיי ווילן איינפירן אין שטעטל.

ווען ר' לוי יצחק האט אבער דערהערט וועגן וואס סע האנדלט זיך, האט ער זיי געפרעגט פארוואונדערט:

— רבותי, איך האב דאך זיך נאך פון אנהייב ניט גיך אויסגענומען, אז מע זאל מיך נישט טטרח זיין ווען סע וועט זיך האנדלען אין איינפירן אלטע תקנתן!

— רבי לעבן, — האט דער ראש־הקהל אים געענטפערט אויפקלערן — מיר ווילן דאך איינפירן א נייע תקנה, א נייעם כנהג...

— ניין, רבותי — האט דער בערדיטשעווער געענטפערט מיט א שכייכל — איר האט א טעות: דאס איז נישט, לגמרי נישט, קיין נייער מנהג... דאס איז גאר א פארעלטערטער מנהג, נאך זינט דיר צייטן פון כדום ועמורה — נאך דעמאלט האט מען איינגעפירט אזא מנהג, אז מע זאל נישט מפרנס זיין קיין נויטבאדערפטיקע. און איינצופירן אלטע מנהגים, אויף דעם האב איך קיין צייט נישט. בעכער גיי איך תורה לערנען, צי ארויסהעלפן א נויטבאדערפטיקן, וואס איז כיל וויכטיקער...

איבערדערציילט פון

זאב איש־תם

מוצאי־שבת אָוונטן

(סוף פון זייט 10)

דער אָוונט פון 29סטן מאי איז געווען געווידמעט פאר רבי יוחנן בן זכאי, איינער פון די גרעסטע פערזענלעכקייטן פון יידנטום, וועלכער האט געלעבט אין ערשטן יארהונדערטער פון דער נייער צייטרעכענונג. אנהייבנדיק די דיסקוסיע וועגן דער מערקווירדיקער היסטאָרישער פערזענלעכקייט, צו מאל אויך מיט סתירהדיקע וויכוחים, האט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א און ה' וויקטאר רוסו, פארגעשטעלט דאס לעבן אין דאס ווערק פון רבי יוחנן בן זכאי, וועלכער האט אין איינעם פון די טראגישע מאמענטן פון דער יידישער געשיכטע — ווען דאס בית־המקדש איז חרוב געווארן דורך די לעגיאָנען פון טיטוס — האט ער געוואוסט ווי אזוי צו געפינען דעם וועג צו דער רעטונג, פאר זיין דור און אויך אויף שפעטער: יבנה, צו לערנען די תורה הקדושה.

דער יום־טוב פון מתן תורה

שבועות, דער יום־טוב פון מתן תורה, איז געפייערט געווארן אין אונדזער קהילה מיט דער געהערליקער שמחה. דער בוקארעשטער כאר־טעמפל איז געווען אויסגעצירט מיט גרינס אויף שבועות און מיט בלומען לויט די אלטע מנהגים. אזוי זענען אויך געווען אויסגעצירט אלע בתי־מדרשים פון בוקארעשט און פון די אנדערע קהילות איבערן לאנד.

אין ערשטן אָוונט פון שבועות (3טער יוני), נאך דעם דאווענען, האבן זיך פארזאמלט די פני פון דער בוקארעשטער קהילה, קורסאנטן פון דער תלמוד־תורה, אנגעזעענע אינטעלעקטואלן, כדי זיך צו באטייליקן אין דער סעודה של חג, וואס סע האט געגעבן די פעדעראציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע. סע האבן זיך באטייליקט דער רב הראשי שליט"א און די רבנית ד"ר רוזן, די איבעריקע מנהיגים פון דער פעדעראציע און דער בוקארעשטער יידישער קהילה. דער רב הראשי שליט"א האט געזאגט דברי תורה, פארטייטשנדיק דעם גרויסן באטייט פארן יידישן פאלק פון מתן תורה און די אקסטעלקייט פון די ערשת הדברות.

דער תלמוד־תורה כאר האט אויסגעפירט העברעאישע און יידישע שירים.

די פייערונג אין דאָראָהאָי

ערב יום־טוב שבועות, דעם 30סטן מאי, האבן די קורסאנטן פון דער דאָראָהאָער תלמוד־תורה אָרגאניזירט א געלונגענע שבועות־פייערונג. דער סעקרעטאר פון דער קהילה, ה' עליאס ראָרליך, האט געעפנט די פייערונג. דער כאר האט געזונגען דעם טראדיציאָנעלן „אקדמות" און אנדערע שירים, אין העברעאיש און יידיש, אונטער דער אָנפירונג פון פראָפעסאָר בלאָנאָרן.

דער שוחט ר' פנחס וואסערמאן האט גערעדט וועגן דער באטייטונג פונעם טאג. די קורסאנטן גרעטא גאָלדענבערג האט פאָרגעשטעלט אין רומעניש, יידיש און העברעאיש, די באטייטונג פונעם יום־טוב שבועות.

געפייערט אן אָנגעזעענעם גבאי פון כאָר־טעמפל

ה' לעאָפאלד רובינשטיין, אן אָנגעזעענער בעל־בית פון דער בוקארעשטער קהילה, גבאי פון כאָר־טעמפל, איז געווארן 85 יאר. מיט דער געלעגנהייט האבן די מתפללים און די מנהיגים פון דעם מקום קדוש געפייערט דעם בעל־היובל, וועלכער האט פיל יארן געווידמעט דער דאזיקער טעטיקייט. ער איז אויך טעגלעך טעטיק אין בודאפעסט איז נפטר געווארן ד"ר זייפערט געזא, פרעזידענט פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות פון אונגערן. אין דער פונקציע, וואס ער האט אויסגעפירט מערער יארן, האט דער נפטר אנטויקלט אן אקטיווע טעטיקייט כדי צו דערהאלטן די רעליגיעזע אינסטיטוציעס פונעם שכנים לאנד.

ד"ר זייפערט האט באזוכט אונדזער קהילה מערער מאל, באקענענדיק זיך מיט אינטערעס, אויף א דירעקטן אופן, פון אונדזער דערפאָרונג און אונדזערע רעאליזירונגען. אין זיין פארטראג וואס ער האט געהאלטן מיט דער געלעגנהייט, ווען מע האט געפייערט 20 יאר זינט סע האט באוועגט דאס כסא רבנות פון רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, האט ד"ר זייפערט אויסגעדריקט זיין רספעקט און באוואונדערונג לגבי אונדזער גייסטיקן מנהיג, פאר זיינע אויפטוען אויפן געביט פון רעליגיע, קולטור און סאָציאלע הילף. די דאזיקע געפילן, מערער יארן האט ער רעדאקטירט די העברעאישע־קענער. ער איז געבוירן אין א קליין טראנסילוואניש שטעטל, ביי א חסידיש־יידישער משפחה, האט אדורכגעמאכט דעם זעלביקן וועג, וואס אנדערע האבן געטאן אויף פאר אים: ער האט געלערנט אין חדר, דערנאך אין דער ישיבה. לערנענדיק תלמוד האט ער באקומען א גמרא־קאפ, די שיינקייט פון יידישקייט האט זיך איינגעקריצט אין זיין נשמה. אויף אט דעם הינטערגרונט פון טראדיציאָנעלער קולטור האט ער זיך געבויט אויך אן אלגעמיינע קולטור. ער איז געווען א בקי, אין פולן זינען פונעם וואָרט.

ער איז געווען א תלמיד־חכם און א גוטער העברעאיש־קענער. ער איז געבוירן אין א קליין טראנסילוואניש שטעטל, ביי א חסידיש־יידישער משפחה, האט אדורכגעמאכט דעם זעלביקן וועג, וואס אנדערע האבן געטאן אויף פאר אים: ער האט געלערנט אין חדר, דערנאך אין דער ישיבה. לערנענדיק תלמוד האט ער באקומען א גמרא־קאפ, די שיינקייט פון יידישקייט האט זיך איינגעקריצט אין זיין נשמה. אויף אט דעם הינטערגרונט פון טראדיציאָנעלער קולטור האט ער זיך געבויט אויך אן אלגעמיינע קולטור. ער איז געווען א בקי, אין פולן זינען פונעם וואָרט.

מערער יארן האט ער רעדאקטירט די העברעאישע זייט פון אונדזער „כתב־עת" מיט איבערגעגעבנקייט און קאמפעטענץ. זיינע מאמרים זענען אָפּגעשאצט געווארן פון זאכקענער.

אין די לעצטע יארן האט ער געארבעט אין דער ביבליאָטעק פון ירושלימער אוניווערסיטעט, זייענדיק פארערכנט פאר א ספעציאליסט אין רעליגיעזער ליטעראטור.

ער איז געשטארבן פאר דער צייט, צו די 64 יאר. זיינע פריינד און חברים וועלן אים נישט פארגעסן.

ד"ר זייפערט געזא ז"ל

אינספיריטע פונעם קענען די רעאליטעטן ביי אונדז, האט ער באנייט ביי יעדער געלעגנהייט, סיי מינדלעך סיי שריפטלעך.

דערווייסנדיק זיך פון דער טרויעריקער ידיעה, האט דער רב הראשי שליט"א געשיקט א טעלעגראמע פון ניחום־אבלים צו דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות אין אונגערן. אין וועלכער סע ווערט געזאגט: „מיט גרויס צער האבן מיר אויסגענומען די ידיעה פון דער פטירה פון אייער חשובן פרעזידענט, אונדזער ליבער פריינד ד"ר זייפערט געזא ז"ל. ער איז געשטאנען מיט טריישאפט און אומדערמידלעך אין דינסט פון דער קהילה, פון זיין פאטערלאנד און פאר דער זאך פונעם שלום. אין נאמען פון דער יידישער קהילה פון רומעניע און פערזענלעך אין מיין נאמען, דריק איך אויס די אויפריכטיקסטע געפילן פון ביילייד אין אייער גרויסן טרויער".

שלום פאָלאק ז"ל

ער איז געווען א תלמיד־חכם און א גוטער העברעאיש־קענער. ער איז געבוירן אין א קליין טראנסילוואניש שטעטל, ביי א חסידיש־יידישער משפחה, האט אדורכגעמאכט דעם זעלביקן וועג, וואס אנדערע האבן געטאן אויף פאר אים: ער האט געלערנט אין חדר, דערנאך אין דער ישיבה. לערנענדיק תלמוד האט ער באקומען א גמרא־קאפ, די שיינקייט פון יידישקייט האט זיך איינגעקריצט אין זיין נשמה. אויף אט דעם הינטערגרונט פון טראדיציאָנעלער קולטור האט ער זיך געבויט אויך אן אלגעמיינע קולטור. ער איז געווען א בקי, אין פולן זינען פונעם וואָרט.

א רב, א פאָטער פון א העלד

(סוף אויף זייט 11)

וואלגין וויל אבער נישט זאגן דעם אלטן רב, אז ער האט אים דערקענט, ווייל קאן מען אנזאגן פאר אן אלטן פאטער אפילו שוין נאך א פערטליארהונדערט, אז זיין זון האט נישט זוכה געווען אז מע זאל אים ברענגען צו קבר ישראל!... אזוי פאלן העלדן.

איז דער רב א פאטער פון א העלד? צי גאר פון גאנצע צוויי העלדן, ווייל ביידע זין זיינע זענען זיי אומגעקומען אין די שלאכטן קעגן צורר היהודים?

קוקט מען אבער גוט אן, דעם באשריבענעם אלטן מרא־דאתרא פון א „געווען־זענעם יידישן ישוב", דערזעט מען אין אים גופא — א העלד.

...בעת ער איז געווען אויף עוואקואציע, אין סיזיראן, האט ער געארבעט אין א מעבל־פאבריק. „פאר עלטערע מענטשן, ווי איך, איז אין יענע יארן נישט געווען קיין גרעסערע מיצוה ווי אפשטיין א טאג, און אז מע האט געדארפט, איז א טאג מיט א נאכט, ביי דער מאשין, פונקט ווי פאר זיי יינגערע פון מיר איז אין יענע יארן נישט געווען קיין גרעסערע מיצוה, ווי זיין אויפן פראנט. שטיינדיק ביי דער מאשין, האב איך קיין מאל ניט אויסגעפעלט דאווענען. שטיין אין אזא צייט ביי א מאשין און דאווענען איז אן א שיער העכער, ווי שטיין און דאווענען ביים עמוד"... פון דארט, ביי דער מאשין, האט ער א זכר, זיך אָפּגעהאקט צוויי פינגער.

און איצט, ווען ער איז שוין א זקן פון צוויי און אכציק יאר: הגם ער האט א פענסיע און האט פון וואס צו לעבן, ווי ער זאגט, בכבודיק, זעצט ער פאר זיין עבודת הקודש. אויף זיך דאס אחריות... ער באקלאגט זיך: „אונדז קלעקט די פענסיע. כ'וואלט זיך שוין לאנג אָפּגעזאגט זיין דא דער רב, לאזט מען מיך אבער ניט אָפּ!".

וואלגין וויל אבער נישט זאגן דעם אלטן רב, אז ער האט אים דערקענט, ווייל קאן מען אנזאגן פאר אן אלטן פאטער אפילו שוין נאך א פערטליארהונדערט, אז זיין זון האט נישט זוכה געווען אז מע זאל אים ברענגען צו קבר ישראל!... אזוי פאלן העלדן.

איז דער רב א פאטער פון א העלד? צי גאר פון גאנצע צוויי העלדן, ווייל ביידע זין זיינע זענען זיי אומגעקומען אין די שלאכטן קעגן צורר היהודים?

קוקט מען אבער גוט אן, דעם באשריבענעם אלטן מרא־דאתרא פון א „געווען־זענעם יידישן ישוב", דערזעט מען אין אים גופא — א העלד.

...בעת ער איז געווען אויף עוואקואציע, אין סיזיראן, האט ער געארבעט אין א מעבל־פאבריק. „פאר עלטערע מענטשן, ווי איך, איז אין יענע יארן נישט געווען קיין גרעסערע מיצוה ווי אפשטיין א טאג, און אז מע האט געדארפט, איז א טאג מיט א נאכט, ביי דער מאשין, פונקט ווי פאר זיי יינגערע פון מיר איז אין יענע יארן נישט געווען קיין גרעסערע מיצוה, ווי זיין אויפן פראנט. שטיינדיק ביי דער מאשין, האב איך קיין מאל ניט אויסגעפעלט דאווענען. שטיין אין אזא צייט ביי א מאשין און דאווענען איז אן א שיער העכער, ווי שטיין און דאווענען ביים עמוד"... פון דארט, ביי דער מאשין, האט ער א זכר, זיך אָפּגעהאקט צוויי פינגער.

און איצט, ווען ער איז שוין א זקן פון צוויי און אכציק יאר: הגם ער האט א פענסיע און האט פון וואס צו לעבן, ווי ער זאגט, בכבודיק, זעצט ער פאר זיין עבודת הקודש. אויף זיך דאס אחריות... ער באקלאגט זיך: „אונדז קלעקט די פענסיע. כ'וואלט זיך שוין לאנג אָפּגעזאגט זיין דא דער רב, לאזט מען מיך אבער ניט אָפּ!".

שלום עליכמס באזוך אין רומעניע

(סוף פון זייט 11)

דארף מען א בעסערע כאראקטעריסטיק פאר לאנדאן?!

לויט ווי אזוי סע ווערט דערציילט, האט שלום עליכם געהאט דערפאָלג אין זיין טור איבער די רומענישע שטעטלעך. זיינע צוהערער האבן אים באשאנקען מיט אוואציעס, הגם זיי האבן נאך נישט געקאנט זיינע ווערק. איז דאך שלום עליכם געווען א גלענצנדיקער פירליינער, בפרט ווען ער האט געליינט אזעלכע הומאָרייסטישע סקיצן, וואס זענען אזוי נאענט געווען דעם פשוטן מאָלדעווישן ייד.

שפעטער איז שלום עליכם שוין נישט געווען קיין „גאסט" אין רומעניע. ער איז געווארן מיט דער צייט א „תושב". פיל פון זיינע ווערק זענען דערשינען אין מערער איבערזעצונגען אויף רומעניש. די בעסטע פון זיי איז די איבערזעצונג פון י. לודא, וועלכער האט אליין אויך געהאט א חוש פאר הומאָר און סאטירע. סע זענען דערשינען דריי בענדער „אויסגעוויילטע ווערק" פון שלום עליכם, איבערזעצט פון י. לודא. איך האב בכיון דערמאנט די רומענישע אויסגאבע, הגם סע זענען דערשינען אויך אין יידיש, אין דער לעצטער צייט אין א מלוכה־פארלאג. אבער מערער האבן אריינגעדרונגען אין די יידישע מאסן די רומענישע אויסגאבע.

איז איצט, צום זעכציקסטן יאָרצייט פונעם גרויסן הומאָריסט, לאמיר לייענען פון זיינע ווערק, אזוי ווי ער האט אונדז איבערגעלאזט בצוואה.

די פייערונג אין דאָראָהאָי

ערב יום־טוב שבועות, דעם 30סטן מאי, האבן די קורסאנטן פון דער דאָראָהאָער תלמוד־תורה אָרגאניזירט א געלונגענע שבועות־פייערונג. דער סעקרעטאר פון דער קהילה, ה' עליאס ראָרליך, האט געעפנט די פייערונג. דער כאר האט געזונגען דעם טראדיציאָנעלן „אקדמות" און אנדערע שירים, אין העברעאיש און יידיש, אונטער דער אָנפירונג פון פראָפעסאָר בלאָנאָרן.

דער שוחט ר' פנחס וואסערמאן האט גערעדט וועגן דער באטייטונג פונעם טאג. די קורסאנטין גרעטא גאָלדענבערג האט פאָרגעשטעלט אין רומעניש, יידיש און העברעאיש, די באטייטונג פונעם יום־טוב שבועות.

געפייערט אן אָנגעזעענעם גבאי פון כאָר־טעמפל

ה' לעאָפאלד רובינשטיין, אן אָנגעזעענער בעל־בית פון דער בוקארעשטער קהילה, גבאי פון כאָר־טעמפל, איז געווארן 85 יאר. מיט דער געלעגנהייט האבן די מתפללים און די מנהיגים פון דעם מקום קדוש געפייערט דעם בעל־היובל, וועלכער האט פיל יארן געווידמעט דער דאזיקער טעטיקייט. ער איז אויך טעגלעך טעטיק ביי דער חברה־קדושה פון דער בוקארעשטער קהילה.

מיט דער געלעגנהייט פונעם אניווערסירן, האט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א אים אָנגעווינטשן אריכות ימים, עד מאה ועשרים שנה.

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דערשיינט צוויי מאָל אין חודש ★ 15.06.1976 ★ בוקארעשט

דער רב הראשי שליט"א האָט אויפגענומען דעם אמעריקאנישן דעפוטירטן, ה' יאָנאַטאַן ביינגהעם און זיין פרוי

דעם 28סטן מאַי ה"י האָט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, פּרעזידענט פון דער פעדעראַציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם דעמאָקראַטישן דע־פוטירטן פון די פאַראייניקטע שטאַטן, ה' יאָ־נאַטאַן ביינגהעם און זיין פרוי, פּרעזידענט פון אונטערקאמיטעט פאַר האַנדל פון רעפּרעזענ־טאַנטן־הויז פון אַמעריקאַנישן קאָנגרעס, באַ־גלייט פון ראַדזשער מאַיאַק, פּערזענלעכער יועץ, סע זענען געווען אָנוועזנד ה' האַרי באַרנעס זשוניאָר, אַמבאַסאַדאָר פון די פאַראייניקטע שטאַטן אין בוקאַרעשט און ה' קאָנעל דזשיימס ערשטער סעקרעטאַר פון דער אַמבאַסאַדע.

אין אַ לענגערן געשפּרעך זענען באַהאַנדלט געוואָרן די אַספּעקטן פונעם לעבן פון די יידי־שע קהילות פון דער סאָציאַליסטישער רעפּובליק רומעניע. דער רב הראשי שליט"א האָט פאַר־געשטעלט די פילזייטיקע אַספּעקטן פון דער טעטיקייט אויפן געביט פון רעליגיע, קולטור און סאָציאַלער הילף פון די דאָזיקע קהילות און האָט אונטערגעשטראָכן די ברייטע הילף וואָס זיי גענייסן מצד דער מלוכה. די געסט זענען געווען טיף בעגערט און האָבן אויסגע־דריקט זייער סאַטיספאַקציע, וואָס זיי האָבן געקאָנט קאָנסטאַטירן די פולשטענדיקע רעלי־גיעז־פרייהייט און די גלייכע רעכטן, פון וועל־כער סע גענייסן די יידישע באַפעלקערונג פון רומעניע. גלייכצייטיק איז אונטערגע־שטראָכן געוואָרן דער הומאַנער גייסט, מיט וועלכן סע ווערן בעלייזט די ספּעציפישע פּראָב־לעמען פון דער דאָזיקער באַפעלקערונג.

די באַגעגענישן אין פאַרגעקומען אין אַ באַ־זונדער האַרציקער שטימונג.

דער רב הראשי שליט"א האָט אויפגענומען דיפּלאָמאַטן פון דער רעפּובליק אין רומעניע

דעם 28סטן מאַי ה"י האָט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, פּרעזידענט פון דער פעדעראַציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם דעמאָקראַטישן דע־פוטירטן פון די פאַראייניקטע שטאַטן, ה' יאָ־נאַטאַן ביינגהעם און זיין פרוי, פּרעזידענט פון אונטערקאמיטעט פאַר האַנדל פון רעפּרעזענ־טאַנטן־הויז פון אַמעריקאַנישן קאָנגרעס, באַ־גלייט פון ראַדזשער מאַיאַק, פּערזענלעכער יועץ, סע זענען געווען אָנוועזנד ה' האַרי באַרנעס זשוניאָר, אַמבאַסאַדאָר פון די פאַראייניקטע שטאַטן אין בוקאַרעשט און ה' קאָנעל דזשיימס, ערשטער סעקרעטאַר פון דער אַמבאַסאַדע.

אין אַ לענגערן געשפּרעך זענען באַהאַנדלט געוואָרן די אַספּעקטן פונעם לעבן פון די יידי־שע קהילות פון דער סאָציאַליסטישער רעפּובליק רומעניע. דער רב הראשי שליט"א האָט פאַר־געשטעלט די פילזייטיקע אַספּעקטן פון דער טעטיקייט אויפן געביט פון רעליגיע, קולטור און סאָציאַלער הילף פון די דאָזיקע קהילות און האָט אונטערגעשטראָכן די ברייטע הילף וואָס זיי גענייסן מצד דער מלוכה. די געסט זענען געווען טיף בעגערט און האָבן אויסגע־דריקט זייער סאַטיספאַקציע, וואָס זיי האָבן געקאָנט קאָנסטאַטירן די פולשטענדיקע רעלי־גיעז־פרייהייט און די גלייכע רעכטן, פון וועל־כער סע גענייסן די יידישע באַפעלקערונג פון רומעניע. גלייכצייטיק איז אונטערגע־שטראָכן געוואָרן דער הומאַנער גייסט, מיט וועלכן סע ווערן געלייזט די ספּעציפישע פּראָב־לעמען פון דער דאָזיקער באַפעלקערונג.

די באַגעגענישן אין פאַרגעקומען אין אַ באַ־זונדער האַרציקער שטימונג.

אַ חנוכת־הבית אין בראַשאָווער קהילה

דאָס 11טע כשרע רעסטאָראַן פון דער יידישער קהילה אין רומעניע

זונטיק דעם 6טן יוני (אַסרו־חג של שבועות), אין דער אָנוועזנהייט פון רב הראשי שליט"א און דער רבנית ד"ר רוזן, הוי אויף פון אַנדערע מנהיגים פון דער פעדעראַציע, איז פאַרגעקומען אין בראַשאָוו דער חנוכת־הבית פונעם כשרן רעסטאָראַן, דאָס 11טע פון דער יידישער קהי־לה פון רומעניע. די איבעריקע כשרע רעסטאָ־ראַנען פונקציאָנירן אין די קהילות פון די שטעט: בוקאַרעשט, יאַס, דאַרעהאַי, באַקאָוו, באַקאַו, גאַלאַץ, קלוזש־נאַפּאָקאַ, אַראַד, אַראַדעאַ און סיגיטשאָרע. אחוץ דיע, פונקציאָנירן אין זומער־סעזאָן, צו איין רעסטאָראַן אין די אָפּ־רוי־היזער פון עפּאַריע־נאַרד און באַרסעק.

דער רעסטאָראַן פון בראַשאָוו איז רעאַלי־זירט געוואָרן אין אַ קורצער צייט, פון בלויז 3 חדשים, אויפן ניוואָ פון דער שיינער שטאָט, וואָס ווערט אָנגערופן „די פּערל פון די קאַר־פאַטן". פאַקטיש האָט דער רעסטאָראַן אָנגענומען פונקציאָנירן ערב פסח. דער פּרעזידענט פון דער קהילה, ה' אינזשעניר סאַמי לעבאָוויטש, אָרויסגעהאַלטן פונעם נאָנצן קאָמיטעט, האָט פּקיים געווען דעם אָנרעג פונעם רב הראשי שליט"א, וועלכער האָט געהאַלטן אַז די הייסי־קע בעלי־בתים זאָלן דאָ אָפּריכטן דעם סדר, דאָס איז גאָר נישט געווען אַזוי לייכט דאָס צו רעאַליזירן, דערפאַר אין די פרייד פונעם אויפסט אַזוי גרויס.

פאַקטיש האָט די בראַשאָווער קהילה נע־טייערט זונטיק נישט אין, נאָר דריי געשעענישן: דעם חנוכת־הבית פונעם רעסטאָראַן, דאָס וועלן 75 יאָר זינגן בויען דעם טעמפּל — איינע פון די שענסטע בנינים פון די מקום־קדוש פון לאַנד — און 150 יאָר זינגן גרינדן די קהילה. נישט צופאַלליק זענען די דריי פייערונגען, הגם פון מאַרשידענע צייטן, אָבער דאָך געבונדן פון דער געשיכטלעכער לאָגיק, פאַרגעקומען אין ערשטן טאָג נאָך שבועות, דער יום־טוב פון סתן תורה. ווייל די געשיכטע פון דער קהילה קדושה, גלייך מיט אַלע אונדזערע קהי־לות, קומט פאַר אונטער צייכן פון דער תורה. און דער ערשטער טאָג נאָך יום־טוב איז דאָך נישט קיין געוויינטלעכער טאָג, ער ווערט דאָך אָנגערופן „אַסרו חג", וואָס הייסט וואָרט־ווערט־לער איבערוועגט: האַלט אויף דעם יום־טוב, לאָזט אַס נישט אַוועקגיין .. איז וואָס קאָן זיין אַ בעסערע פאַרלענגערונג פונעם יום־טוב פון שבועות, ווי די דאָזיקע דריי־פאַכיקע פייע־רונגז וואָס פאַר אַ ריינערע פרייד קאָן זיין פאַר די בעלי־בתים, ווי צו האָבן פאַר אַ גאַסט אונדזער גייסטיקן מנהיג און זיין חשובע רביצן?

ביי דעם באַזוך, איז דער רב הראשי שליי־ט"א געווען באַגלייט פון די הה': עמיל שעכ־טער, ענגעראַל־סעקרעטאַר פון דער פעדעראַציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע, וויטקאָר רוסו, ערשטער רעדאַקטאָר פון „רעוויסטאַ קול־טורלי מאָזאיק" און סאַמי עדעלשטיין, פּרעזי־דענט פון הילף־אַפּטייל ביי דער פעדעראַציע.

ביים אָנקומען, זענען זיי אָפּגעוואַרט גע־וואָרן מיט דער טראַדיציאָנעלער ברכה: „ברו־כים הבאים" פון אינזן. סאַמי לעבאָוויטש, פּרע־זידענט פון דער קהילה און פון די איבעריקע מיטגלידער פון לייטונג־קאָמיטעט, ווי אויך חשובע בעלי־בתים. מע האָט באַזוכט דעם רעס־טאָראַן, דאָס עס־צימער, די קיך, דעם אָפּטייל פאַרן כשרן צוגרייטן דאָס פלייש. דער רב ה־ראשי שליט"א האָט געלויבט די לייטונג פאַר זייער פאַרשטענדעניש און פיינעם געשמאַק, וואָס זיי האָבן אַרויסגעוויזן ביים אויספירן די אַרבעטן. דאָס איז, בלי ספק, איינע פון די שענסטע רעסטאָראַנען אונדזערע, האָט אָפּגע־שאַצט דער רב הראשי שליט"א. אויסדריקנדיק די איבערצייגונג, אַז די מאַכלים און אויך די באַדינונג וועלן אויך זיין אויסן זעלביקן ניוואָ. דער רב הראשי שליט"א האָט זיך אונ־טערהאַלטן מיט משגיח פונעם רעסטאָראַן, ר' עזריאל שטיין, אונטערשטרייכנדיק דאָס אחריות וואָס פאַלט אויף אים, אויף אָפּצוהיטן דאָס כשרות.

18 אויגוסט זענען כמעט אַלע היגע יידן גע־וועזן אָנוועזנט אין טעמפּל, צו דער דריי־פאַכי־קער פייערונג. ביים אריינגיין אין מקום־קדוש פון רב הראשי שליט"א און דער רבנית ד"ר רוזן און די באַגלייטער. האָט דער כאָר פון דער תלמוד־תורה געזונגען „ברוכים הבאים בשם ה'".

די פאַרוואַלטונג איז געווען געוואָרן פון ה' סאַמי לעבאָוויטש. וועלכער האָט צוגיזן אַנ־דערן געזאָגט:

„מיר טוען אַן יום־טובדיקע מלבושים פאַר דריי מאָמענטן פון אונדזער קהילהשן לעבן, וועלכע הגם זענען ווייט אין דער צייט איינע פון דער אַנדערער, דערגענצן זיי זיך אָבער דורך זייער סיפּער באַסייסונג: דאָס יאָר ווערט 150 יאָר זינטן גרינדן די יידישע קהילה פון בראַשאָוו; דער יובל פונעם גרינדן פון דאָזיקן טעמפּל אין יאָר 1901 און דאָס אָפיציעלע באַ־נייען פון כשרן רעסטאָראַן.

ווי אַ רעזולטאַט פון געשיכטלעכן פּראָצעס פון יאַרהונדערטער אויפבושטעלן אין די געגנ־סן אַ וויכטיקן קיבוץ פון אַ יידישער באַפעל־קערונג, האָבן מיר, ווי אונדזערע אָרעלטערן אין עבר — היינט נאָך מער ווי פיי וועז — דאָס געפיל פון אַ ברודערלעכער פאַרבינדונג מיטן רומענישן פאָלק, צוזיכן וועלכן מיר לעבן בכ־בודיק, האָבן געגרינדעט און סע פונקציאָנירן אונדזערע ספּעציפישע טראַדיציאָנעלע אינסטי־טוציעס פון רעליגיע, קולטור און סאָציאַלער הילף.

געבנדיק אַ סימבאָלישן וועדט דעם בויען — צוריק מיט 75 יאָר — פונעם טעמפּל ווי דאָס איינ־ריכטן איצט פון אַ כשרן רעסטאָראַן, דאָס זע־נען באַוויזן אין המשך פון דער בראַשאָווער ייִדישער קהילה. נאָך מער, אָס די נייע אינ־סטיטוציע, שטעלט מיט זיך פאַר אַ באַסטינ־דיקער עלעמענט פון אונדזער באַוואוסטזיין, גאַ־ראַנטירט דורך דער קאָנסטיטוציע און פאַק־טיש געשטיצט, ווייל אַן דער הילף מצד דער מלוכה וואָלט נישט מעגלעך געווען דאָס אויפ־בויען — בפרט אין אַזאַ קורצער צייט פון דריי חדשים — פון אונדזער רעסטאָראַן, דאָס 11טע פון דעם מין אין אונדזער לאַנד".

נאָך דעם ווי ער האָט געמאַכט אַ קורצן אָבער אַ דאָקומענטירן באַריכט, וועגן די וויכטיקסטע מאָמענטן פון דער געשיכטע פון דער היגער קהילה, האָט דער רעדנער פאַרגעזעצט: „נישט לאַנג זענען צוגעקומען צו אונדזערע רעאַלי־זירונגען אויך דער כשרער רעסטאָראַן, וואו סע עסן טעגלעך אויף אַ צייטיליכן אופן בערך 110 יידן. די סדר־נעכט, ווען עס איז געעפנט געוואָרן דער רעסטאָראַן, זענען אָפּגעריכט גע־וואָרן פאַר 300 בעלי־בתים, זייענדיק באַגייס־טערט פון אָס דער קאָלעקטיווער יום־טובדי־קייט, וואָס זיי האָבן איבערגעלעבט.

אָס די אַלע אויפסטען האָבן באַדאַרפט הו־צאות, וואָס האָבן איבערגעשטיגן די סומע פון 600.000 ליי. זייענדיק געדעקט פונעם בודזשעט פון דער פעדעראַציע, וועלכע האָט ביים איצ־טיקן קאָנגרעס באַריכטט אַזעלכע הוצאות אויך פאַר די אַנדערע קהילות איבערן לאַנד, אויס־מאַכנדיק בסך־הכל העכער 5 מיליאָן ליי".

צום שלוס האָט דער פּרעזידענט סאַמי לעבאָ־וויטש אויסגעדריקט זיין אָנערקענונג פון אַלע בעלי־בתים פאַרן רב הראשי שליט"א, אונטער וועמענס אָנפירונג סע ווערן רעאַליזירט אַזוי פיל, אויפן געביט פון רעליגיע, קולטור און סאָציאַלער הילף.

די רעדע פון רב הראשי שליט"א

אויסגענומען מיט יראת הכבוד און אויסגע־הערט מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט, האָט גע־נומען דאָס וואָרט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א:

„אין אָס די פייערלעכע מאָמענטן, זאָלן מיר זיך דערמאָנען, אַז היינט איז דער ערשטער טאָג נאָך שבועות, וואָס ווערט אָנגערופן „אַסרו־חג", וואָס הייסט „האַלט אויף דעם יום־טוב"... און מאַר איין, ליבע ברידער און שוועסטער פון דער בראַשאָווער יידישער קהילה, איז מאַקע דער דאָזיקער טאָג אַ יום־טוב, וואָס סע האָט איין געשאָנקען דער ענערגי־שער און דינאַמישער פּרעזידענט ה' אינזשע־ניר לעבאָוויטש. איך האָב אים נאָך וואָס גע־הערט דערמאָנען עפּיזאָדן און מענטשן פון דער געשיכטע פון אייער קהילה, אַנהייבנדיק מיטן ערשטן ייד, וועלכער האָט זיך דאָ באַזעצט, צוריק מיט 150 יאָר און וועלכער האָט גע־טראָגן דעם סימבאָלישן נאָמען בן־יהודה, דער זון פון זיין פאָלק. ווען יענער בן־יהודה וואָלט געקאָנט דורכרעכן די ליידן פון דער צייט, ווען ער וואָלט געווען געוואוסט, וואָס סע וועט געשען מיט דער קהילה, בכמשך דער גאַנצער צייט, און ער וואָלט געווען געשטעלט די פראַ־גע אויב עס איז כדאי דאָ צו גרינדן די דאָזיקע קהילה, קאָנען מיר זיין זיכער אַז דער אָנטפער וואָלט געווען אַ פאַזיטיווער. פונקט ווי משה רבינו אויפן באַרג סיני האָט געהאַט דאָס התגלות, וואָס סע וועט געשען מיט זיין פאָלק עד סוף כל הדורות — ליידן, קרבנות, רדיי־פות — און האָט אָנגענומען דאָס געפליכע שליחות נישט קוועטלענדיק זיך, און גלייך מיט אים, ווי איין מענטש, האָבן אָנגענומען אַלע 600.000 יידן, דאָס נאָנצע פאָלק פון זיין דור — פונקט אַזוי אויך בן־יהודה, און מיר אַלע זענען ביי דער מיינונג, אַז דאָס איז גע־ווען דער דרך הישר, דער וועג פון אונדזער אייגענעם געשיכטלעכן גורל.

אויב בן־יהודה וואָלט געווען איצט מיט אונדז, נעבן אונדז, אין אַס דעם מקום־קדוש, אַן סאָפּ אַז ער וואָלט אויך זיך געפרייט, אַזוי ווי מיר, זענענדיק אַז דאָס וואָס ער האָט אָנגעהויבן צו־ריק מיט 150 יאָר, איז פאַרגעזעצט געוואָרן, אַז דאָס וואָס עס איז פאַרגעזעצט געוואָרן פון זיינע נאָכפאָלגער, זענען מיר פאַר, די נאָכ־פאָלגער פון זיינע נאָכפאָלגער.

אייער פּרעזידענט האָט דערמאָנט די געשיכטע פון דער קהילה. איך קאָן די דאָזיקע געשיכ־טע, בפרט פון די לעצטע 35 יאָר, האָבנדיק די ענגסטע פאַרבינדונגען מיט דער בראַשאָ־ווער קהילה. איך האָב נאָענט געקאָנט אירע לעצטע אָנגעזעענע רבנים. דעם גאון הרב דוד שפּערבער זצ"ל, אַ מאָור הגולה, וועמענס שאַ־לות־ותשובות זענען אָנגעזען אויך היינט אין דער רעליגיעזער יידישער וועלט און מיט וועי־מענס פריינדשאַפט איך בין שטאָלץ געווען. פונקט אַזוי האָב איך געקאָנט הרב ד"ר דייטש, אַ בכבודיקער געלערנטער און געשעצט פון אונדז אַלע, נישט בלויז פון זיין קהילה, דע־מאָלט האָט אייער קהילה געציילט טויזנטער בעלי־בתים. סע זענען געווען אַרטאָדאָקסישע בתי־מדרשים און נעאָלאָגישע טעמפּלען, מערער משרתי־קודש. היינט זענען איר געבליבן ווינציק אין דער צאָל. דער דאָזיקער טעמפּל איז סיי פאַר די אַרטאָדאָקסן סיי פאַר די נעאָלאָגן — דאָס איז בפירוש גוט, וואָס עס איז אַזוי, ווייל מערער ווי סע וואָלט אויסגעשייד דער נוסח — פאַראייניקט אונדז אונדזער אמונה און דער בשותפותדיקער גורל. היינט זענען מיר ווינ־ציקער אין דער צאָל, אָבער די צאָל איז נישט אַזוי וויכטיק נאָך דער פאַקט, אַז איר האַלט אויף די קהילה, אַז דאָס וואָס האָט אָנגע־הויבן צוריק מיט 150 יאָר בן־יהודה זענען איר משכיל, אין די באַדינונגען פון פולשטענדי־קער רעליגיע־פרייהייט און מיט וועדדע, וואָס די סאָציאַליסטישע מלוכה פאַרזיכערט פאַר אַלע אירע בירגער. מיט דער זעלביקער הייליקער פליכט זענען איר מסשיך צו דערהאַלטן דעם טעמפּל, געבויט צוריק מיט 75 יאָר, די תל־מוד־תורה, וואו סע לערנען די יוגנטלעכע, די אינסטיטוציעס פון קולטור און סאָציאַלע הילף, אַלץ וואָס שטעלט מיט זיך פאַר דער לעבעדי־קער יידישער גייסט. דאָס אַלץ עקזיסטירט און דאַרף עקזיסטירן, ווייל זיי זענען דאָס לעבעדיקע יהדות. דאָס פאַרקלענערן די צאָל הייסט בכלל נישט דאָס פאַרקלענערן פו־נעם חשיבות, ווייל קיין איינע פון אונדזערע מצוות זענען נישט נעמינערט געוואָרן פון זייער וויכטיקייט, מחמת דעם פאַרקלענערן די צאָל פון דער קהילה. אַדרבה, דאָס פאַדערט אַז דאָס אחריות פון יעדן איינעם פון אונדז זאָל וואַקסן, ווייל מע ריזיקירט, אַז דאָס וואָס איינער טוט נישט זאָל בלייבן אומגעטאָן".

פאַרוואָנדיק דעם דאָזיקן גדולדאַנק, האָט דער רב הראשי שליט"א געלויבט דעם שוחט ר' משה הערשקו דער איינציקער משרת־הקודש פון דער קהילה, וועלכער גיט זיך אָפּ מיט מסירת־נפש און מיט הייליקן פליכט כדי צו באַפרידיקן נישט בלויז די באַדערפענישן פון דער בראַשאָווער קהילה נאָר אויך פון די שכנישע קהילות, וואו סע זענען נישט פאַראַן קיין משרתי־קודש. ער האָט אויך געלויבט די טעטיקייט פונעם חשובן פּרעזידענט פון דער קהילה, ה' אינזש' סאַמי לעבאָוויטש, אונטער־שטרייכנדיק אַז זיין הייליקע אַרבעט באַוויזט, וואָס סע קאָן אויסטון אַ מענטש וואָס ווידמעט זיין טעטיקייט פאַר דער קהילה, פאַר דער אמונה און אונדזער אַלטער טראַדיציע. דער רב ה־ראשי שליט"א האָט פאַרענדיקט זיין איינ־דרוקספולע רעדע מיט אַ תפילה, אַז די השגחה העליונה זאָל בענטשן די טעטיקייט פון דער קהילה און די בעלי־בתים פון דער דאָזיקער קהילה.

דערנאָך איז פאַרגעקומען אַ גאָלונגענער קינסטלערישער פּראָגראַם, אויסגעפירט פונעם כאָר פון דער תלמוד־תורה און פון אַן אָרקעס־טער, דיריגירט פון בערנהאַרד פראַנציסק. מיט באַזונדערער מייסטערשאַפט האָבן אויסגעפירט רעליגיעזע מעלאָדיעס פרוי קלאַרא קלאַפּאָט און ה' אידאָ שטערנבוים.

אין אָוונט האָט די קהילה־ליטונג געגעבן אַ מסיבה, אין וועלכער סע האָבן זיך באַטייליקט אָנגעזעענע בעלי־בתים, אינטעלעקטואַלן. בעת דער סעודה, וואָס איז פאַרגעקומען אין אַ זייער וואַרעמער שטימונג האָבן גענומען דאָס וואָרט די הה': אינזש' סאַמי לעבאָוויטש, פּילער דע־זידעריו, געוועזענער פּרעזידענט פון דער קהילה אין דער שווערער פּעריאָדע פון דער מלחמה; וויטקאָר רוסו, ערשטער רעדאַקטאָר פון דער „רעוויסטאַ קולטורלי מאָזאיק".

דער רב הראשי שליט"א האָט באַגריסט וואָ־רעם די לייטונג און די בעלי־בתים פון דער בראַשאָווער קהילה, פאַר זייערע רעאַליזירונגען ביי איצט, אויסדריקנדיק די איבערצייגונג אַז אויך להבא וועלן זיי זיך ציילן צווישן די ערשטע קהילות.

מוצאי־שבת אָוונטן

אין אַ פריערדיקן נומער פון אונדזער „צייט־שריפט" האָבן מיר אינפאָרמירט וועגן אָוונטן פון מוצאי־שבת, וואָס דער אָפּטייל פאַר חינוך פון דער פעדעראַציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע אָרגאַניזירט פאַר די קורסאַנטן פון דער תלמוד־תורה.

בעהאַלטן אויף אַ הויכן גייסטיקן ניוואָ, זע־נען זיי יעדעס מאָל אַ געלעגענהייט צו לערנען אַן עפּיזאָד צי אַ פראַגמענטעניע פיגור פון תנך צי פון דער יידישער געשיכטע, צו פאַרטיפן אַ פרינציפּ צי פון אַ יידישער אידעע. דאָס לע־בעדיקע פאַרשטעלן, אונטער דער פאָרעם פון אַ דיסקוסיע, טייל מאָל ווי אַ וויכוח, מאַכט אינ־טערעסאַנטער די טעמע, און דער קינסטלערי־שער פּראָגראַם, צוגעגרייט מיט געשמאַק, וואָס קומט פאַר נאָך דעם פאַרטראָג, איז גורם אַז סע זאָל זיין אַ געלונגענער אָוונט, וואָס איז שוין געוואָרן ביי אונדז טראַדיציאָנעל.

וואָס איז געווען דער תוכן פון די לעצטע מוצאי־שבת אָוונטן?

(סוף אויף זייט 9)

שלום עליכמס באזוך אין רומעניע

(צו זיין זעכציקסטן יאָרצייט)

וועגן שלום עליכמען איז שוין געשריבן גע־וואָרן זייער פיל. סיי וועגן מע האָט געשריבן וועגן זיין ליטעראַרישער טעטיקייט, סיי וועגן מע האָט געמאַכט רעצענזיעס וועגן זייגע גע־שפּילטע פּיעסעס, סיי צום אָפּמערקן זיין גע־בוירן דאַטע, סיי צו זיינע יאָרצייטן. דאָס מאָל האָבן מיר אַ קייליעכדיקע דאַטע פון זעכציק יאָר, זינט ער איז נפטר געוואָרן און איבערגעלאָזט אַ יתום נישט נאָר מאַסל פּייסי דעם חזנס, נאָר בפרט זיין טביה, וועלכער פאַרגעסט אים קיין מאָל נישט, אדרבה, ער זוכט געלעגנהייטן אים צו דערמאָנען. טאַקע צוליב דעם איז שלום עליכם אומשטערבלעך...

נו, וואָס קאָן מען צוגעבן, צו זאָגן עפּעס נייעס? איז קיין נייעס פאַר מיר שוין נישט איבערגעבליבן צו זאָגן. וועל איך איבערזאָגן דאָס אַלטע, אָבער צוגעפּאַסט צו אונדז רומע־נישע יידן. וועל איך דערמאָנען וועגן שלום עליכמס באַזוך אין רומעניע. הגם, אויב מע וויל, איז דאָס אויך נישט נײַ. וועגן דעם באַ־זוך האָט געשריבן משה לאַקס דער וויעטעראַן פון אונדזערע יידיש־עסקנים, אין נומער 245 פונעם 15טן יאַנואַר 1971, אין אונדזער „צייט־שריפט".

אַבער, וועל איך דערמאָנען, אַז משה לאַקס וועט איבער אַ יאָר פייערן זיין ניינציקסטן גע־בוירן־יאָר, איז וויל איך שוין פון היינט אָן אים ווינטשן אַ האַרציקע ברכה פון אָן „עד מאה ועשרים!"...

אין זיין אַרטיקל וועגן שלום עליכמס באַ־זוך, וואָס איז כמעט אויף אַ גאַנצער זייט, האָט פרייגד לאַקס געמאַכט אַ טעות. דער טעות איז נאָך בולטער אין זיין בוך „מעמואַריסטישע עדעדער־שפּריצן" דערשינען אין יאָר 1973. דאָ (אויף זייט 12) איז שוין צוגעגעבן אַ דאַטע אויך, וואָס האָט לכתחילה אין אַרטיקל געפעלט. דער טיטל קלינגט אַזוי: „שלום עליכמס באַ־זוך אין רומעניע אין יאָר 1906". יאָ, דאָס איז טאַקע אמת. שלום עליכם האָט טאַקע דאָרט באַזוכט רומעניע, אָבער צוליב גאָר אַן אַנדערן מאָטיוו.

לאַקס שרייבט אין זיין אַרטיקל: „אָבער עס האָט זיך דאָס רוּגל אַ דריי געטון און שלום עליכם האָט פאַרלוירן זיין גאַנץ פאַרמעגן און איז אויך פאַרבליבן אַ גרויסער בעל־חוב. ער האָט געמוזט פאַרלאָזן זיין היים און זיין גע־ליבטע משפחה, ער איז אַריבער קיין רומעניע און איז אָנגעקומען קיין יאַס, צו יענער צייט אַ שטאָט מיט אַ גרויסער יידישער באַפעלקע־רונג. דאָ האָט שלום עליכם אָנגעקניפּט אַ פריינדשאַפט מיט די יאַסער יידישע בירגער־לעכע קרייזן"...

דאָ האָבן זיך אַ ביסל פאַרביטן די יוצרות.

עס איז אמת, אַז שלום עליכם איז געווען אין אַזאַ מצב, פון אַ יורד, אָבער נישט אין יאָר 1906, נאָר 1890. ער איז דעמאָלט נישט געווען אין יאַס, נאָר אין פאַריז... וואָס שייך דעם יאָר 1906, איז ער טאַקע יאָ געווען אין יאַס, פּיאַטראַ־נעאַמץ, בראַילאַ און גאַלאַץ, אָ־בער נישט צוליב זיינע חובות, נאָר צוליב דעם מצב אין צאַרישן רוסלאַנד פון דעמאָלט, נאָכן פּאָגראָם פון 1905.

דאָס דערציילן לייבל טויבעש, אין זיין הקדמה צום ביכל „סקיצען און בילדער" פון שלום עליכם, וואָס איז דערשינען אין ווין, אין 1920. און אין שלום עליכם־בוך, וואָס איז אַרויסגע־געבן געוואָרן צו זיין צענטן יאָרצייט אין ניו־יאָרק, אין 1926 — געפינט מען שוין אַ ביסל מערער דאַטן. אויף זייט 69 קאָן מען לייענען:

„נאָך די פּאָגראָמען, דערפילט זיך שלום עליכם גייסטיק דערדריקט (דעמאָלט האָט ער טאַקע אָנגעשריבן זיין באַרימטן עפּיטאַף — וו. ט.) און נישט געזען קיין האָפענונג אין רוסלאַנד פאַר אַ פרייער יידישער פּרעסע און פאַרן אויפבוי פון אַ יידישן טעאַטער, איז ביי אים געבליבן צו עמיגרירן קיין אַמעריקע. אין דעצעמבער 1905 איז ער אַריבער מיט דער פאַמיליע די רוסישע גרענעץ און איז אַריינ־געפאָלן קיין לעמבערג. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז פאַרן מיטן גאַנצן הויזגעזינד קיין אַמעריקע וועט זיין אַ צו שווערע אונטער־נעמונג, און ס'איז אים אויסגעקומען צו פאַר־בלייבן אויפן ווינטער אין גאַליציע. וואו דער יידישער עולם האָט אים אויפגענומען מיט גרויס באַגייסטערונג. ער איז אַרויסגעטראָטן מיט זייגע פאַרלעזונגען אין פאַרשידענע גאַ־ליצישע שטעט און שטעטלעך, און שפּעטער אויך אין ווין און אין עטלעכע רומענישע שטעט".

פון די צוויי בריוו, וואָס זענען פאַרעפנט־לעכט אין אַט דעם „שלום עליכם בוך" איז דער ערשטער (נומער 38), וואָס איז אַדרעסירט צו זיין איידעם ד"ר מיכאל קויפמאַן. דער אינ־טערעסאַנטסטער. ער איז געשריבן אין רוסיש און איז איבערגעדרוקט אין דער יידישער איבער־זעצונג:

„יאַס. 22סטער אַפּריל 1906.

אַ גרוס אייך, ליבער מיקאַעלאַ, פון דעם חי־דושדיק־שיינעם, אָרעם־רייכן, פריי־געדריקטן, ערלעך־גנבהשן, אייראָפּעאיש־אַזיאַטישן רומע־ניע!

ש. עליכם"

דער צווייטער בריוו איז דאַטירט דעם 30סטן אַפּריל 1906 פון גאַלאַץ, צו די בערקאָוויטשעס, זיין איידעם. אָבער דער בריוו האָט מער אַ משפחה־כאַראַקטער. וואָס שייך דער קורצער כאַראַקטעריזירונג פון דעמאָלטדיקן רומעניע, ווילט זיך זאָגן, אַז ער האָט אַזוי לאַפּידאַר פאַסאַגראַפירט, אַז עס איז בולט, אַז ער האָט זיך פאַרקניפּט נישט נאָר מיט די „בירגערלעכע קרייזן פון יאַס" נאָר מיט אַלע קרייזן, והא ראייה, אַז ער האָט דערזען אַי די מאַכטהאָבע־רישע נגידים און אויך דאָס פּשוטע פאָלק, וואָס לעבט געדריקט און אָרעם...

אַט דער קאָנטראַסט, פון שוואַרץ און ווייס, פון אָרעם און רייך, פון פריי און אונטער־דריקט, פון אייראָפּע און אַזיע — האָט שלום עליכם באַלד באַמערקט, תיכף ביי זיין אָנקו־מען קיין יאַס...

כדי צו זען, אַז שלום עליכם האָט געקאָנט כאַראַקטעריזירן אין געציילטע ווערטער, אַזוי טרעפלעך — וועל איך ציטירן פון זיין אַ בריוו פון לאָנדאָן (זייט 292) „קאָלאָסאַל, גרעג־דיוץ, דערדריקנדיק, פאַרניכטנדיק, קאַלט, פייכט, גרוי, רויכיק, האַרעפּאַשנע, פריי, בריב־לאָז, קולטורעל, ווילד, נעפּלדיק, פרעמד, מוראַדיק — אָט האָט איר לאָנדאָן".

אַזוי האָט שלום עליכם געשריבן צו לייבל טויבעש, וועלכן מיר האָבן פריער דערמאָנט.

וואָלף טאַמבור

(סוף אויף זייט 9)

באַרציכענונגען וועגן...

א רב, א פּאָטער פון א העלד

...„ביסטו דאָך, אויב אַזוי, שוין אַ גרויסער בחור. איז טראַכט זיך נאָר גוט אַריין. די מאַ־קולאַטור, וואָס מע גיט אָפּ, גייט אַוועק אָדער אונטערן מעסער אָדער פאַלט אַריין אין אַן קאָ־כעדיקן קעסל. און פון וואַנען ווייסטו מיר, אַז אַזעלכע ביכער, ווי דו האָסט געבראַכט, מעג מען לייגן אונטערן מעסער צי אַריינוואַרפן אין קעסל? פאַר ביכער, אַנאַשאַ, דאַרף מען זיך אויך איינשטעלן. בעת דער מילחמה האָט מען אַרויסגעפירט פון אונטערן פייער אין טיפן הינ־טערלאַנד נישט נאָר מענטשן און זאַוואָדן, נאָר אויך ביבליאָטעקן. און וויפל סאָלדאַטן האָבן, אַוועקגייענדיק אויף דער מילחמה, מיטגענומען מיט זיך פון דער היים ביכלעך און זיך מיט זיי נישט געשיידט, פונקט ווי מיט דער ביקס. מיט מיר אין דער ראָטע איז אויך געווען איי־נער אַזאַ. כ'געדענק שוין נישט, ווי יער האָט געהייסן. ס'איז פאַרט שוין אַ געשיכטע פון עטלעכע און דרייסיק יאָר. מיר דאַכט זיך, אַז דאָס ביכל, וואָס ער האָט געהאַט ביי זיך און זיך מיט דעם נישט געשייד, איז געווען ענלעך אויף די, וואָס דו מיט אַנקען האָבן מיר געבראַכט צו טראָגן. איידער מע לייגט אונטער אַ ביכל אונטערן מעסער, דאַרף מען וויסן, וואָס עס איז פאַר אַ ביכל. מע „דאַרף זיך אַפּריער גוט פאַר־טראַכטן וועגן דעם. ביסט דאָך שוין קיין קינד. דו דאַרפסט עס פאַרשטיין". (זייט 64).

וועגן מע לייענט אָט די שורות, קומט אויפן געדאַנק נישט ווילנדיק דער אופן טראַכטן וועגן ביכער — אין קאָנטראַסט מיט יענע וואָס האָבן געוואָרפן אויפן שייטערהויפן אַ יידישע ביכער אַי יידן ממש... איז ער דערמיט אַ העלד? יאָ. לייידער מוז מען אויך היינט אָנערקענען, אַז אויב אַזאַ מענטש האָט אַזאַ כבוד פאַר יידישע ספרים — איז ער אַ צדיק.

גייט ער נאָך, אויף די שפּורן פון די צוויי קאַסטנס ביכער און מיט גרויסע שווערקייטן וועלט ער גיטוואַרט, אַז די ביכער האָבן פאַר דער מילחמה געהערט צו איינעם רבי מרדכי פייבוסאָוויטש („אַן ערלעכער מענטש געווען, כאַטש אַ פרומער"... ז' 67) און זיין איידעם, דער לערער, יעקב סאָלאָמאָוויטש („איז דאָס געווען אַ מענטש! די גוטסקייט איז אים גע־לעגן אויפן פּנים"... ז' 66). אָבער די דאָזיקע בעלי־בתים פון די ביכער זענען דאָך אומגעקו־מען, לאָזט זיך וואָלגין גיין זוכן בעלנים אויף יידישע ביכער.

לויט דער לעגענדע, האָט זיך דער רבונו־של־עולם אַזוי אַרומגעטראָגן מיט דער תורה און קייגער האָט זי נישט געוואָלט אָננעמען... טרעפט אָבער וואָלגין דאָך אַן אַלטיטשקן רב, וואָס איז איינגעהילט און טלית און תפי־לין, איינער אַליין אין אַ שיל.

דער רב? ער איז נישט קיין היגער. ער איז אַ ליטווישער, פון דרינקעשאַק. און ווען די די היטלעריסטן זענען באַפאַלן, האָט ער זיך מיט אַ טייל פון זיין עדה עוואַקואירט אויף דער וואָלגע, קיין סיזראַן, פון דאָרט איז ער געקומען נאָך דער מילחמה און אַ קורצע צייט געוואוינט אין אַריאַלער געגנט. און זינט צוואַנציק יאָר איז ער רב דאָ, אין די דערפער, וואו סע זענען „געווען" יידישע ישובים, יידי־שע קאָלאָניען.

זייענדיק ביים רב אין שטוב, האָט וואָלגין דערזען אויף דער וואַנט אַ פאָטאָ־בילדל, וואָס איז נישט קיין אַנדערער ווי פון זיין אַ חבר, וועלכער איז אומגעקומען, פאַרברענט געוואָרן אין טאַנק, אין די שלאַכטן מיט די פאַשיסטן... אָט דאָס איז טאַקע דער יונגערער זון פונעם רב, וועלכער איז אַוועק אויפן פראָנט פריי־ווילליק, זייענדיק אַלט נישט מער ווי זעכצן יאָר...

ווי באַוואוסט איז דאָס שווערסטע אָנצושרייבן דעם טיטל. אַזוי לכל־הפּרות געשעט ביי טייל שרייבער (און איך בתוכם). האָב איך אָנגעשריבן דעם טיטל, וועט שוין דאָס איבעריקע נאָכקומען. מע זעצט זיך דאָך נישט אָנשרייבן אפילו נישט קיין „פאַרצייכענונגען" איידער מע האָט זי שוין אויף דער צונג... יאָ, אָבער דאָס מאָל האָב איך נאָך נישט דעם טיטל אויף נישט. איך האָב קודם־כל בלויז דעם „רב". אָבער דעם העלד — זעט איר, אַט דאָס איז נאָך פאַר מיר אויך נישט קלאָר: איז ער בלויז [דער פאָטער פון אַ העלד, פון דער גרויסער פּאַטערלעכדישער מילחמה קעגן די נאַציס צי איז ער גופא אַ העלד?!

וועגן וואָס רעדט זיך?

וועגן אַ דערציילונג, וואָס איך האָב געלייענט אין „סאָוועטיש הייטלאַנד" נומער 1975/9, אָנגע־שריבן פון שמואל גאָרדאָן און טראָגט דעם סוי־געסטיוון טיטל: „ליכט". אָבער דער כיטל פון דער דערציילונג, וועט אפשר גאָרנישט זאָגן, וועט מען דאַרפן איבערגעבן צו אַלעם ערשט אַ קיצור פונעם סיפור המעשה, וואָס ווערט דער־ציילט אויף 22 זייטן, צו צוויי קאַלאָנעס:

...דעם בריוו־טרעגערס קינדער, וועלכע ווילן זיך איינקויפן אַלעקסאַנדער דימאַס ראָמאַן „די קיניגין מאַוגאַ", דאַרפן צונויפזאַמלען צוואַנציק קילאָגראַם מאַקולאַטור, כדי צו באַקומען ווי אַן אויסטויש דאָס געזוכטע בוך. פון וואו זשע זאָלן זיי נעמען אַזוי פיל מאַקולאַטור? זוכט מען אויך אויפן בוידעם, און מע געפינט צוויי קאַסטענעס מיט...

מיט וואָס?... זעט איר, אַט דאָ איז שוין שווער פאַרצוזען דעם סיפור־המעשה. אָנקומענדיק אויף דער פינפטער זייט פון דער דערציילונג (זייט 61) לייענט מען:

— „אוי, וויפל — אַנקע האָט גענומען בלעי־סערן אַ בוך נאָך אַ בוך. — זע, און אַלע יי־דישע".

נו, זאָל איך זאָגן אַז די קאַסטענעס זענען געווען מיט יידישע ביכער? יאָ, דאָס וואָלט גע־ווען צו איינפאַך. צוליב דעם וואָלט זיך אפשר נישט געלוינט אָנצושרייבן קיין „פאַרצייכענונג"... אפילו דער מחבר פון דער דערציילונג, וועלכער האָט אָנגעשריבן אַ טרויעריק קאַפּיטל יידישע גע־שיכטע, האָט זיך אויך נישט אויסגעזעצט שרייבן וועגן סתם יידישע ביכער. דאָ האַנדלט זיך וועגן „ליכט". ביי אַן עס־הספר, וואָס האָבן זיך מקריב געווען אויפצוהיטן כפרים און יידי־שע ביכער, האָט דאָס אַן אַנדערע ווערט. נאָר פאַרשטייט זיך, אַז מע מאַכט אַ חילוק צווישן אָט די צווייערליי „ליכט". יעדעס ליכט האָט זיך זיין לייכטער. ספרים וועט מען איבערגעבן אין אַ בית־המדרש און יידישע ביכער וועט מען אי־בערגעבן צו יידן, וואָס האַלטן נישט צו פיל פון גיין אין בית־המדרש. טיילט זיי איין דער מחבר: „דאָס זענען ליכט פון אַן אַנדער לייכ־טער" (זייט 73)...

דער ערשטער העלד, וועלכן מע באַגעגנט אין דער דערציילונג איז דער גוואַרדייעץ טערענטי ניקאָלייעוויטש וואָלגין, וועלכער איז נאָכן דע־מאָבילזירן פון דער אַרמיי אין אַ דאָרף נעבן דניעפּער. וואו עס איז געווען אַמאָל אַ יידישער קאָלחוירט — דער סקלאַדאָוטשיק, דאָס הייסט דער פאַרוואַלטער פון אויפנאַם־פונקט. ער איז דער, וואָס געמט צונויף ביים יונגן עולם דאָס געבראַכטע מאַקולאַטור־כאַפּיר און גיט זיי אַנ־שאַפט דעם — אַ זעלטן בוך.

דאַכט זיך, אַז די דאָזיקע עובדה איז נישט קיין קולטור־אַרבעט — איז מיט וואָס איז ווערט אַזאַ וואָלגין אַז איך זאָל אים חושד זיין אין העלדישקייט?

איז דאָרף מען אָבער געדענקען, אַז אַ מענטש וואָס היט אויף אין זיין זכרון נאָך דרייסיק יאָר זינט דער מפּלה פון אַ היטלער ימח־שמו, ווען פיל, זייער פיל, ווילן זיך שוין וועגן דעם נישט דערמאָנען — און ער יאָ, איז ער ווערט אָנצורופן ווערן „העלד"... און אַט ווי אַזוי אַזאַ מענטש טראַכט וועגן יידישע ביכער צי ספרים:

...„ביסטו דאָך, אויב אַזוי, שוין אַ גרויסער בחור. איז טראַכט זיך נאָר גוט אַריין. די מאַ־קולאַטור, וואָס מע גיט אָפּ, גייט אַוועק אָדער אונטערן מעסער אָדער פאַלט אַריין אין אַן קאָ־כעדיקן קעסל. און פון וואַנען ווייסטו מיר, אַז אַזעלכע ביכער, ווי דו האָסט געבראַכט, מעג מען לייגן אונטערן מעסער צי אַריינוואַרפן אין קעסל? פאַר ביכער, אַנאַשאַ, דאַרף מען זיך אויך איינשטעלן. בעת דער מילחמה האָט מען אַרויסגעפירט פון אונטערן פייער אין טיפן הינ־טערלאַנד נישט נאָר מענטשן און זאַוואָדן, נאָר אויך ביבליאָטעקן. און וויפל סאָלדאַטן האָבן, אַוועקגייענדיק אויף דער מילחמה, מיטגענומען מיט זיך פון דער היים ביכלעך און זיך מיט זיי נישט געשיידט, פונקט ווי מיט דער ביקס. מיט מיר אין דער ראָטע איז אויך געווען איי־נער אַזאַ. כ'געדענק שוין נישט, ווי יער האָט געהייסן. ס'איז פאַרט שוין אַ געשיכטע פון עטלעכע און דרייסיק יאָר. מיר דאַכט זיך, אַז דאָס ביכל, וואָס ער האָט געהאַט ביי זיך און זיך מיט דעם נישט געשייד, איז געווען ענלעך אויף די, וואָס דו מיט אַנקען האָבן מיר געבראַכט צו טראָגן. איידער מע לייגט אונטער אַ ביכל אונטערן מעסער, דאַרף מען וויסן, וואָס עס איז פאַר אַ ביכל. מע „דאַרף זיך אַפּריער גוט פאַר־טראַכטן וועגן דעם. ביסט דאָך שוין קיין קינד. דו דאַרפסט עס פאַרשטיין". (זייט 64).

וועגן מע לייענט אָט די שורות, קומט אויפן געדאַנק נישט ווילנדיק דער אופן טראַכטן וועגן ביכער — אין קאָנטראַסט מיט יענע וואָס האָבן געוואָרפן אויפן שייטערהויפן אַי יידישע ביכער אַי יידן ממש... איז ער דערמיט אַ העלד? יאָ. לייידער מוז מען אויך היינט אָנערקענען, אַז אויב אַזאַ מענטש האָט אַזאַ כבוד פאַר יידישע ספרים — איז ער אַ צדיק.

גייט ער נאָך, אויף די שפּורן פון די צוויי קאַסטנס ביכער און מיט גרויסע שווערקייטן וועלט ער גיטוואַרט, אַז די ביכער האָבן פאַר דער מילחמה געהערט צו איינעם רבי מרדכי פייבוסאָוויטש („אַן ערלעכער מענטש געווען, כאַטש אַ פרומער"... ז' 67) און זיין איידעם, דער לערער, יעקב סאָלאָמאָוויטש („איז דאָס געווען אַ מענטש! די גוטסקייט איז אים גע־לעגן אויפן פּנים"... ז' 66). אָבער די דאָזיקע בעלי־בתים פון די ביכער זענען דאָך אומגעקו־מען, לאָזט זיך וואָלגין גיין זוכן בעלנים אויף יידישע ביכער.

לויט דער לעגענדע, האָט זיך דער רבונו־של־עולם אַזוי אַרומגעטראָגן מיט דער תורה און קייגער האָט זי נישט געוואָלט אָננעמען... טרעפט אָבער וואָלגין דאָך אַן אַלטיטשקן רב, וואָס איז איינגעהילט און טלית און תפי־לין, איינער אַליין אין אַ שיל.

דער רב? ער איז נישט קיין היגער. ער איז אַ ליטווישער, פון דרינקעשאַק. און ווען די די היטלעריסטן זענען באַפאַלן, האָט ער זיך מיט אַ טייל פון זיין עדה עוואַקואירט אויף דער וואָלגע, קיין סיזראַן, פון דאָרט איז ער געקומען נאָך דער מילחמה און אַ קורצע צייט געוואוינט אין אַריאַלער געגנט. און זינט צוואַנציק יאָר איז ער רב דאָ, אין די דערפער, וואו סע זענען „געווען" יידישע ישובים, יידי־שע קאָלאָניען.

זייענדיק ביים רב אין שטוב, האָט וואָלגין דערזען אויף דער וואַנט אַ פאָטאָ־בילדל, וואָס איז נישט קיין אַנדערער ווי פון זיין אַ חבר, וועלכער איז אומגעקומען, פאַרברענט געוואָרן אין טאַנק, אין די שלאַכטן מיט די פאַשיסטן... אָט דאָס איז טאַקע דער יונגערער זון פונעם רב, וועלכער איז אַוועק אויפן פראָנט פריי־ווילליק, זייענדיק אַלט נישט מער ווי זעכצן יאָר...

בנימין זאב גאַנז

(סוף אויף זייט 9)

עפּיטאַף

דאָ ליגט אַ ייד אַ פּשוטער
געשריבן יידיש־דייטש פאַר ווייבער
און פאַרן פּראָסטן פאָלק האָט ער —
געווען אַ הומאָריסט, אַ שרייבער.

דאָס גאַנצע לעבן אויסגעלאַכט,
געשלאָגן מיט דער וועלט כפּרות.
די גאַנצע וועלט האָט גוט געמאַכט,
און ער — אוי וויי — געווען אויף צרות!

און דווקא דעמאָלט ווען דער עולם האָט
געלאַכט, געקלאַטשט, איז פלעג זיך פרייען,
האָט ער געקרעקנט — דאָס ווייס נאָר גאָט —
בסוד, אַז קיינער זאָל נישט זען.

שלום עליכם

כתב־עת

של היהדות הדתית הרומנית

★ ב"ה, י"ג סיון תשל"ו בוקרשט מספר 370 דר־שבושון ★

הרב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א נואם בבית הכנסת של קהילת בראשוב בטכס חנוכת־הבית של המסעדה הכשרה.

הרב הראשי ד"ר דוד משה רוזן

מחר חודש

(דבר תורה לשבת פ' במדבר, ער"ח סיון תשל"ו בבית הכנסת הקורלי, בוקרשט)

כידוע, הפטורת היום היא ב־שמואל כ' פסני שהפלים „מחר חודש" הם רמז לערב ראש חודש, אבל לכאורה יש להעמיק קצת ולמצא את הקשר ההגיוני בין הנושא של ההפטורה ובין מהות יום ערב ראש חודש ולקשר גם עם נושא פרשת ה־שבוע.

הדובר בפרשת המנהיגות בישראל, „במדבר", במשך כל הנדודים שלנו, במשך מאות ואלפי שנים של נדנוד בתוך מדבר העמים, במשך התקופות הכי גדולות של „ויתהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר", עם ישראל צריך לדעת היטב את מי לשאת בראשו, בראש תפוצותיו וקהלותיו. לא רק פ' במדבר (שמדובר בה על נשיאי ישראל) אבל כל הספר, החוט השני שלו הוא את מי כן לח־שוב כמנהיג טוב ואת מי לא לחשוב כראוי לאותה איגלא. נשא את ראש; ב עלותך עם בעיית „מי יתן כל עם ה' נביאים" אלדד ומידד וכו; שלח, פ' המרגלים; קרח — סמל מי שלא צריך ל יות מנהיג; חוקת — פ' אהרן ומרים; בלק — נ יא השקר בלעם; פינחס פרחי כהוני, המנהיגות ה־צעירה; מטות־מסעי — ראשי המטות וכו' וכו'.

ישנם ב' סוגים. יש מנהיג שחושב שכולם חייבים לו, ש־צריך לקחת לעצמו כבוד, הון וכו', „ויקח קרח". מנ יג ש־דרך דחיים שלו הוא רק לקחת, „ולקחתם גם כ ונ ". ויש סוג שני של מנהיג שמבין שלא שררה אלא עבדות היא המנהי־גות שלו. שכל חייו, כל מאמ־ציו, כל עמלו צריך להיות רק „נותן" לציבור.

ר' חיים צאנזער השיב פעם לאשה שרצתה לתת לו „פדיון", באמרה שהוא „א גוטער ייד", ולכן צריכ: היא לתת לו כסף, ואמר: „א גוטער ייד איז דער, וואס גיט נישט דער וואס נעמט"...

לכן כל מנהיג הוא „נשיא", מלשון „נשא". דעת הקהל נושאת אותו אל פסגת ה־מנהיגות. ותרגום „נשיאים" הוא גם „עננים". הקשר בינו ובין הציבור הוא כמו הקשר בין הענן ובין הארץ. „כי כאשר ירד הגשם והשלג... כן יהי' דברי אשר יצא מפי, לא ישוב אלי ריקם" (ישעי' נ' —י), השפעה הדדית וכל זמן שהוא בבחינת „נתן" הוא סוף בא על שכרו, כפירוש בעל ה־טורים על „ונתנו" (בפ' כי תשא) שאם קוראים המלה מ־סופה לראשיתה, היא ג"כ „ונתנו". מנהיג הנותן הוא גם כן מקבל ספוק נפש, מקבל אומץ לב, מקבל כח וחיזוק.

שום איש לא יודע היום על „אליצור בן שדאור" או על „שלומיאל בן צורישדי", אבל כולנו מכבדים ומיקרים את זכרו של נחשון בן עמינדב, שהיה רק אחד מן הנשיאים, אבל מדה יתירה היתה לו—מידת „ה־נתינה". הוא קפץ לים תחלה, הוא היה הראשון, הסוכן ל־מסור את נפשו ולכן זכרו לעד קיים ועליו הפסוק אומר „קרואי העדה", העדה קוראת אותו, או לפי פירוש רש"י בפ' ויקרא אל משה, „ויקרא לשון חב ", העדה אוהבת אותו מפני ש־לה הרגש הטבעי לדעת מיהוא המנהיג הטוב, הרועה הנאמן.

מה היה הטא הלבנון הקב"ה נתן לשניהם, גם לחטא וגם ללבנה אפשרות ספיקה של אור וזוהר, אבל היא, הלבנה, לא רצתה בדו־קיום, „אין שני מלכים משתמשין בכתר אחד". זוהי קונצפציה מלאה סכנות שלא רוצה להכיר בזכות ה־זולת, קונצפציה של קרח, של „ויקח", ולכן בא העונש של „לכי ומיעטי את עצמך" ויום ערב ראש־חודש הוא השיא של ה„מיעטי את עצמך", ביום הזה כמעט שהלבנה איננה. ועלינו ללמוד לקח ולהבין עד היכן הגיע החטא הזה ולתקן את הפגימה שהביא בסדר העולם הרחב הזה ש־באמת יש בו מספיק מקום לדו־קיום ואין זכות לשום מלך ולשום מעצמה ולשום פילוסופיה לקחת בהם את ה־מונופול של „אין ב' מלכים משתמשים בכתר אחד".

הקשרים בין יהונתן ודוד הם מסל „אהבה שאינה תלויה בדבר". כל שנאת שאול לדוד היתה מתוך החשש שהוא יקבל את כסא המלכות במקומו של יהונתן. ויהונתן שהיה הרא־שון שהיה צריך להגיב נגד האיש שיקח את מקומו, במקום לשנא אותו, במקום לעזור ל־אביו בתחבולותיו נגד דוד, הוא מביא את עצמו בסכנת מות, כדי להציל את דוד וכורת עמו ברית של אהבה עולמית.

יהונתן הוא סמל המנהיג שרק טובת העם היא העיקר בשבילו, המנהיג שכשמו כן הוא — „יהו־נתן", כל מנמתו, כל עמלו הוא רק „נתן", לתת, להקריב את עצ־מו, לתת את מיטב מאמציו ומחשבותיו לזולת.

בשבת ערב ראש חודש, ביום השיא של תקון חטא האנוכיות, תקון של „יהו־נתן", של האישיות המזהירה, ה־מ אה הוד ותפארת, של האיש המסמל באמת את מנהיגו ונשיאי ישראל, של ה„משה" שבכל דור ודור, שיביאו בעז"ה שבימיהם ובימינו יתוקן פגומת הלבנה ויהי' אור ה־לבנה כאור החמה, ובא ל־ציון גואל אכי"ר.

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאוניה ז"ל

ליקט ועיבד הרב יצחק מאיר מאריל‌וס

דורש לפרקים

„יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון" (פרקי אבות ב—ב). מת־לבטים המפרשים להסביר מדוע מתחיל בדרך ארץ ומסיים ב־מלאכה. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ ובאם אין עמה מלא־כה, בטלה.

ונראה לי לפרש אחרי ש־נתבונן איך קפדו חכמינו ז"ל להתנהג במדות דרך ארץ מ־מאות מאמרי חכמינו ז"ל. במדה זו הנאמרים בש"ס נביא דוגמא איזה מהם, כי אשר לפורטם:

„נתן שלום לחבירו ולא הח־זיר, נקרא גזלן" (מסכת ב־רכות ו); „למדה תורה דרך ארץ שיבנה בית ואחרי כן ישא אשה" (סוטה מד); „אכ־סנאי על עסקי אכילה שואלין אותו" (מכות ט—ב).

(המלקט: אני מוצא לנכון להביא מהסידור „בית יעקב" מר' יעקב מעמדין, הנהגת הכ־נסת אורחים אות י"ח: בא לידך אורח אדם כשר, שמח בו — ובין ההכנות בעדו, מראה לו בית הכסא. הוא בא מן הדרך ומתבייש לשאול היכן הוא ובא לידי חולי).

„אל תכנס לביתך פתאום, כל שכן לבית חבירו" (פסחים קיב); „שלא יאכל אדם בשוק" (קידושין ס); „שלא ימצא רבב על בגדי תלמיד חכם" (שבת קיד); „שלא יוציא דבר סגונה פסיו" (פסחים ג).

ועתה נבין היטב כוונת ה־משנה, לא יעלה על דעת ה־תלמיד־חכם לומר: הלא עוסק אני בתורה יומם ולילה שזאת תכלית האדם ומה לי עוד ל־דקדק בדקדוקי עניינות כאלה, להקפיד על נקיות, סדר המנהגים שבתוך הסעודה ולא להכנס לתוך דברו חבירו, ש־אמרו חכמינו במסכת אבות ה' „ולא יכנס לתוך דברי חבירו" גם אם ביכולתו לחדש הדושים, ולהיות משיב כהל־כה, באם כוחו לפלפל ולשלב ענין בחריפות. לזה מיעץ התנא רבי גמליאל: „יפה תל־מוד תורה בתנאי, באם היא מוגלמת בדרך ארץ. ואם זה נאמר אצל סתם אדם, מדה זו של דרך ארץ, קל־וחומר בן בנו של קל־וחומר, אצל תלמיד־חכם. כי מה הבריות אומרות עליו: ראה תלמיד־חכם זה כמה מכוערים מעשיו, כמה מקול־קלים דרכיו. עליו הכתוב אומר (יחזקאל לו—כ): „באמור להם עם ד' אלה־ז".

„אם אין דרך ארץ אין תורה, שיגיעת שניהם משכחת עוון". על פי דברי חכמינו ז"ל (קידושין מ): „כל שישנו ב־מקרא, במשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא. ובכדי שלא יחשוב אותו תלמיד חכם בלבו: תורה יש בי, במדות דרך ארץ אני מתנהג, איך אשפיל עצמי לעסוק במלאכה? עבודת מלאכה אינה לפי כבודי וכבוד תורתי, על כן מזהירו התנא רבן גמליי־אל: „כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, כי אם אין קמח אין תורה" (אבות ג—כא) וגוררת עוון, יען התלמיד חכם זה שפרנסתו תלויה בדעת אחרים, מוכרח הוא להתנצל לפני כל אחד ואחד מתקיפי הקהילה, מעט חניפה לעשירים, מעט ערמה וצביעות לפני ה־המון, מעט רגזמה ומעט שקר לתאר את מעמדו. וזה שמדגיש „גוררת עוון" שהעניות מעבירו את האדם על דעתו ודעת קונו.

(מאת הרב מנחם נחום הרבי הצעיר משטעפאנעשט, ליום ההלולא שלו, כ"א סיון):

יעקב גרופער

שולמית

עשר שנים לחות המשודר

נוֹסַח שִׁיר הַשִּׁירִים

רָאִי שׁוּלַמִּית,
אֵי הַרְחֵק מֵרֹאשׁ הַנֵּבַע הָאָבִיב גּוֹחֵן לְרָדֶת
וּבְחִיוֵּךְ קָרִיר, רַךְ־רָטֶט,
עַל לִבִּי יָסֵב, בָּהִיר.
נְוֵי הָרוּחוֹת, הַנָּשֶׁם,
וּבְהֶמְיַת נַלִּים רוֹגֶשֶׁת
הַנָּהָר יַצִּיעַ שִׁיר.

רָאִי:
יְעָרוֹת פָּרְחוּ וְאָחוּ,
וּשְׂחָקִים רְנָה יְפַצְּחוּ
אִי מִמֵּעַל לַגַּנִּים.
רַךְ וְזַךְ יוֹרֵד הָעֶרֶב,
וְהַנַּחַל – חֶרֶשׁ־חֶרֶשׁ
לִכְבוֹדְנוּ שִׁיר יַנְעִים.

בּוֹאִי כַלָּה,
עַל פְּנֵי שְׂדוֹת־מַרְגֵּעַ צְלָלִים יוֹרְדִים אֵין־הֶנֶה;
הִשְׁקִיעָה פְרַשָּׁתָם, שֶׁקֶט,
לְפָנֵינוּ כְּוֵילוֹן.
רוּחוֹת־חֵן נוֹשְׂאוֹת בְּחֶסֶד
נִיחוֹחוֹ דָגָן וָעֵשֶׂב
וּמֵרוֹזוֹת נַפְשֵׁנוּ רוֹן.

בַּכְּפָרִים
בֵּין גַּנִּים עוֹגֵב הַלַּיִל עַל כַּסְּתוֹת צְלָלִים וּבְשָׁם
אַתְּ, זוֹ אַתְּ תָּשִׁירִי קֶסֶם
לַמַּחֲשָׁךְ מִזְמוֹר יָתוֹם.
וּפְרָשׂוֹ עָלַיְנוּ, חָרֵשׁ,
אֵילָנוֹת סֹכַת תִּפְאֶרֶת
שֶׁל עָלִים, שֶׁל רַךְ וָתֹם.

בּוֹאִי, בּוֹאִי,
הַשָּׂדוֹת סָבִיב, הָרִיחִי, מַעֲלִים נִרְדָּם; בַּזֹּהַר
מִתְרַקְּמִים, בְּטֶרֶם־נִיחוֹחַ
יַעַר, עֵין וּשְׂדֵמָה.
בֵּין הָרִים שָׁקוּעִים בַּלַּיְלָה
סוֹד נַפְשִׁי בְּשִׁיר אֲגַל לָךְ,
מֵעֲלָף כְּתַרְדֵּמָה

הוֹר, שָׂדוֹת,
אֵי מָקוֹם יִפְרַח הַיָּרֵד?
– הַתַּשׁוּקָה בַּלֵּב סוֹעֶרֶת

מיידיש: י. גולה